

„Öregek vetik a keresztet, sarlókalapácsot”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 19. (225.) SZÁM — OKTÓBER 10.

ára 700 lej

Balla József: Maszkok

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Típuskérdések választípusokkal

A nyugati típusú civilizáció két meghatározó, egymástól is egy évezrednyire tárgyiasult, beérett szimbóluma a harang és a *water closed*, magyarul: véccé, vagyis a vízőblítós bu-di. Egyikben a lelkiség felől testesül meg önyugatsága, másikban a "világi élet" kényelme felől. Ezerszer látható: a tények nem érzelmesekek, nem is érzelgnek, patetizálnak. Megteszi helyettük a mindenkori szemforgatás: a korszellem. A korszellem nagyokat kondul és mégnagyobbakat szellent, jelezvén hogy kezeügyében, ellenőrzése alatt tartja mindkét hatalmi szimbólumát. Így egyik

probléma (ne tessék már kikényszeríteni, hogy kimondjam: "szar a helyzet") megállapíttatván, marad a másik: hogy — ugyanis — polgárosodjunk-e? Nos, polgárosodjunk, de ne igazán. Mert akkor mi lesz (mi lenne) azokkal, akiknek esze ágában sincs, sokkal jobban megvannak, elvannak ők így. Ahogy az első probléma áll. Mert aki "rég", "konzervatív" vagy kipróbált, bevett, némileg bevált, normálisnak tekinthető emberi magatartás szerint reagál ennek a "másként"-létezésnek a "hordozóira", a rendbontó, randalí-

>>>>> folytatás a 3. oldalon

KIRÁLY LÁSZLÓ

CSÚFHISTÓRIÁK

Dodóra várva

Elalapszerződünk egy alapbarátságra, Dodó.
Határaink alapörökre sérthetetlenek, Dodó.
Alapkormányaink alapészre tértek, Dodó.
Alapszemélyünk ragyog Temesvár felett, Dodó.
Berepülő kormányfők a város légtérében, Dodó.
Elnökök és alapminiszterek, Dodó.
Mosolytalan arcukon a jólvégzett, Dodó,
munka alapkomorsága, Dodó. És
Kolozsvárt vonul a nagy piros sző, Dodó.
Benne nagy magyar alapkomyhakés, Dodó.
Ó, irgalom atyja, ne hagyj el! Dodó!
Csak a szomszédasszony beteg, Dodó.
Csak a gyerek kutat a szemébe, Dodó,
míg saját hangját restelli egy harang, Dodó.
Ez volna az isten dicsősége? Dodó?
Az eltűnt anyafarkas helyén, Dodó. Az meg
tovább szoptatja világóvén ikreit, Dodó.
Alapősz ez, vigyorgunk, mint az ártatlan, Dodó,
ki azt sem tudja, mikor ölte meg tanítóját, Dodó.
Elalapszerződünk jószomszédnak, íme, te Dodó,
mérhetik formás hátsófelünk, amellyel, Dodó,
befarolunk európák lábaközébe, Dodó!
Csak a szomszédasszony beteg folyton, Dodó.
Csak a gyerek kutat az alapszemébe, Dodó.
Öregek vetik a keresztet, sarlókalapácsot, Dodó.
Alapszél forog az alapszerelem nyomán...
Dodó! Míg így nem szólnak egy alapreggelen:
Desteapta-te ungure! Dodó!
Dodó! Talpra román!

1996. szeptember 17.

- Szilágyi Júlia:
„hallihó nélkül, mellveretlenül”
- Fodor Sándor: Írói tanúságtétel
- Oláh István versei
- Nemess László: Csillagnessz, földmoraj
- Fried István: Fialat erdélyi költők
- Lászlóffy Csaba: Újabbkori fondorlatok
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

19

SZILÁGYI JÚLIA

"hallihó nélkül, mellveretlenül"...

Húsz éve már, hogy visszavonult az életből az irodalomba. Magára is gondolhatott, amikor *A festő halála* kimondatta vele: "Halál után haláltalan az ember." A mű túléli az alkotót, és a saját életét éli, nem biztos, hogy úgy éli, és azt az életet éli, amelyet az alkotó szánt neki. Marad a mű, és csak a mű marad; felszabadul a mű a költő élete-halála körülményei alól, s azon túl az azok az állandóan változó körülmények — megint csak körülmények! — hatnak, immár ránk, versolvasókra, melyek közepette mi élünk-halunk. Ahányan annyi-féleképpen? Igen bizony. De valamilyen közös módon is, és ez a mód attól is közös, ahogyan valójában eltékozolhatatlan örökségünkkel sáfárkodunk. Ilyen örökség ez a kötetnyi vers. Kialakult Szilágyi Domokos-képünket, képeinket lenne hivatott kiegészíteni úgy, ahogyan az idők kihívásainak hatására is, a költő beemelte az örökölt hagyományokból a maga lírai világába azokat az értékmozzanatokat, melyeknek újrafogalmazását szükségesnek érezte. Ez a hagyomány-értelmező szerep két évtized alatt, vagyis megszólalásától haláláig, Szilágyi Domokos költői magatartásának meghatározó elemévé szervesült. Ha felfigyel rá az olvasó, az utókor, arra a felelőségre figyel az otthonosságban, amely a költőt feljogosította: nem konvencionális vershelyzetekben és versbeszédben vallani identitástudatáról, hovatartozás-élményéről.

Mint minden ember —, s mint minden ember: a maga egyszeri, megismételhetetlen módján — Szilágyi Domokos beleszületett a hagyományba, készen kapta, ott-hon volt benne. A hagyományban élt — a hagyomány élt Benne, eleven erőként, amely alakít és alakítható, mert egyszerre közös nyelv és személyes élmény. Az átvett és továbbadott érték, örökség, hagyomány az átvevő és a továbbadó saját üzenetévé alakul, ahogyan a belakott szellemi térben végbemegy az átlényegülés megtartó csodája: a nyelvemlék beépül a huszadik század derekán írott versbe, zsoltáros, krónikás, virágénekes nyelven Szilágyi Domokos szól hozzánk, beszél shakespeareül (Arany hangján), csokonaiul, bolyaiul, bartókul, radnótiul; de nem is csak az ő emlékének, hanem mindenek felett és előtt az igazságnak — hogy is mondta? — "mert nem hagy nyugtot az igazság ingere" — tartozunk kimondani: Szilágyi Domokos

nem volt az a költő, aki csak a múltban él; már azért sem, mert tudta, örökség az is, amivel nem büszkélkedhet, ami nem dicsőség, hanem tanulság. Mindig és mindenből — de nem mindenkitől — tanult: "kincses szívünket föléljük lassan". Hát föléli ő is húsz év alatt, s miközben telik-múlik, fogy az idő, értelmezi az időt, faggatja a *hagyományt*, és persze szükségképpen átértelmezi a készen kapott értékeket. Nem rangsort keres, talán inkább modellét és minden bizonynál magyarázatot. Észre kell vennie, hogy többféle modell van és többféle magyarázat. Történelmi és irodalom-, illetve kultúrhistoriai igazságokat alakít a maga költői igazságává, mert nem hagyja nyugton az igazság ingere. Már tizenhét évesen hibátlan vitézi éneket tud, vitézi siratót tud és persze akar írni. 1956-bAn — az 1456-ban elesett Hunyadi Jánosról. Megkezdődött hát a visszaszámolás, az örökség számbavétele, a búcsú.

De hűsz év huszonegy verséből ez, éppen, az időrendben első, még nem a Szilágyi Domokos hangján szólal meg. A nemes pártoszbán, a korhűnek szánt, valójában a tizenkilencedik század patinás stíliromantikájában nem nehéz felismerni az érzelemátvitelt, a nagyon naprakész választ az éppen átélt, s a felidézettől nem kevésbé történelmi dübörgésű vészre, közvetett fájdalmát a közvetlen közeli gyásznak. Aztán az ünnepi szertartást felváltja a hagyományfolytatás másik, méltóságteli gesztusoknál kevésbé hiteles, csak immár a kortárs embert megszólító módja, hiszen a Szilágyi Domokos nemzedéke szemléletet és nyelvet megújítva keresi s találja meg legkevésbé sem kényelmes helyét egy csupa veszély, csupa gyanakvás, csupa korlátozás világban, hol "kárhozatunk is ráfizeteses", hol csakhamar — és nem csak a költő garabonciás világában — "menyecske jó bögre tejjel idd ki te csoknai-szemű éhes/cszimájú rosta mentéjű".

Készül, 1956-tól 1976-ig készül a leltár, kerek húsz esztendőig készül, "az élőhullaerdő, a vértanúgyár" kötelez, "szép halálból vizsgáznai kell", s a kérdés, kérdőjel nélkül, "hihetem hogy belőletek lefordítottam amit érdemes — és csak úgy érdemes ha mindent", de mi lesz azután? "És azután utánam minden jó lesz pompás remek", ám addig, túl pátoszon, ironián, de még innen az égő és oltó igéken, idejében érkezik, nagyon fiatalon s máris

éretten a sors-, a pályadöntő felismerése annak, ami vállalható "hallihó nélkül, mellveretlenül".

Tehát: leltár és búcsú, nem ítélet. Nem prófécia. Nem hallihó, nem mellveregetés. Leltár nélkül, hogy is tudhatná Szilágyi Domokos, mitől búcsúzik, miféle trópusoktól; számba kell venni — amíg a készlet tart! — a teljes örökséget, "vackorba oltott álmainkat", a "tulipánná nyíló balladákat", "nemesített hallgatást", "gyógyító fűvel illatosított szavunk", "mértéktelen indulatok / és mérsékelt bátorság hona!" a téridő, *Ez a nyár, az a nyár*, amikor

tegnapban a má t mában a
holnapután kik tetten érték
körödből mind kitornek im

Kitörnek egyszeri létükből, gondjaik mellé felveszik Szilágyi Domokos gondolatai terhét-súlyát, saját sorsukkal a költő szerepkörét tágitják olvasatunkbani. Velük, az elnémultán is a múltból üzenőkkel azonosul egy-egy lírai vendégszereplés erejéig a költő, hogy megszokszorozza velük magát, miközben tovább élteti őket. S minthogy az irodalom olyan beszéd, amelyben a nyelv nemcsak közvetít értéket — hanem önmagában érték, versről versre Szilágyi Domokos mindenkor közlésszándéka szerint számol azzal, hogy olvasójának figyelmé megoszlik aközött, amit mondanak neki és aközött, ahogyan mondják. Ezt a távolságot áthidalni, ezt a figyelemmegosztást megszüntetni — micsoda diadala a nyelvnek, micsoda teljesítménye a költőnek! Régi minta újszerű átéléséből szó születik

— világlatni —, mintha maga a rab prédikátor születne újjá, egészülne ki "vakmerő riadalomban" a huszadik századi költővel a *Gyöngvöm, társamban*:

És nem kár, édes feleim,
világlatni veretes szavainkat
csak azért,
hogy a gályától

megszabadulnánk?!

S ha majd, ha majd
nem lesz félünk mitől,
nem tudjuk abbahagyni.

Egy másikra vonatkozatható, gondolati folyamatként értelmezhető versekkel távoli korok személyesült szövegei ömlenek, mint patak, mint csermely a folyóba a mai magyar nyelvbe, a mai magyar önszemléletbe, Szilágyi Domokos se még, se má nem tegnapi életművébe. Nem versek keletkezésének sorrendjét követi tehát e kötet olvasója, hanem egy másik kronológiát, a vershelyzetként átélt történelmi vagy művelődéstörténeti pillanatok időrendjét: a múlt lírai rekonstrukcióját. Rekonstrukciót, mert szereplői akár valóságos személyek Hunyadi Jánostól a Bolyaiakig, Petőfiig, Vörösmartyig, Sylvester Jánostól Bartókig, Radnótiig, akár a költői képzeletnek a történelemtől hitelesített teremtménye, mint a névtelen rab prédikátor, megszólalásukban, megszólításukban felismerhető az a nem önkényes összefüggés, amely — túl a válogatáson — magából az életműből meríti kohéziós erejét. De rekonstrukció a versbeszéd úgy is, mint egy-egy kor nyelvállapotának tanúja, a megidézett keretszemélyiség jellemzése mesterien uralt eszközökkel, mint nyelvi szerepek váltakozása, mint régvolt idők beszédhangulatának összeszikkasztása a mindennapi beszéddel, olykor a nálunk először talán éppen Szilágyi Domokos által művelt posztmodern szövegmontázsokban.

Egyéni sors, kollektív sors —
 eleve adott tények foglya a költő
 is. Szabadsága annyi, amekkora
 tudása fogságáról. Gályarab a
 prédikátor. Prédikátor a gályarab:
 "énekeljünk otthont a tájon"
 — üzennek egymásnak a száza-
 dok, az ének kiterjeszti szárnyait,
 magasan száll és magyarul
 szól..." s csakugyan ilyen szürke,
 szeszínű/ez a mégis derűs égi!"
 nem csak a *Kiadllításon*; Szilágyi
 Domokos arról is verset ír, *Hogyan írjunk verset*.

Hogyan írt verset Szilágyi Domokos? Hát valahogy így: a *Garabonciás*ba bekerültek Nagy Albert képéről "a ludak nyaknyújtva csőrük felhőbe mártva", a *Törpe ekloga* utolsó sora idézet, a *Héjjasfalva felé* utolsó sora szintén, mint kódexek lapján, szöveg

FODOR SÁNDOR

Írói tanúságtétel

**"Picasso kétorrú hajadonai
hatlábú ménjei
tudták volna csak eljajongani
vágatva kinyeríteni,
amit mi elviseltünk, emberek."
(Illyés Gyula: Bartók)**

Bálint Tibor negyedik regényét tette az Olvasó asztalára. Első (a még) fiatal író jobbadán tudományos-fantasztikus látomása volt, az *Önkéntes rózsák Szodomában* (Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1967), amelyben végül is az elgépiesült emberrel szemben a gépi, a robotvilág kezdte képviselni — az emberséget. Regénynek talán nem volt éppen az irodalom csúcsa (nem is sorolták oda műtéseink), de írói látomásként prófécia volt, amelynek egyik fele máris teljesülően van: Az emberi társadalom, a társadalmi élet egyre inkább elgépiesül (még ha az ellenkezőjét hirdeti is), de még nem jelent meg az a számítógép irányította robot, amely az emberség oldaláról állna szembe magával az elgépiesült hús-vér emberrel. Am — potenciálisan — ez is megvan, hiszen a számítógépbe már minden "betáplálható". Ha kell, az emberség is, az emberi érzelmek is. De nem kell.

Második regényére, a *Zokogó majomra* (Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969), gondolom senkit se kell emlékeztetnem. Nemcsak a romániai — az egyetemes magyar irodalomnak is eseménye volt és maradt ez a könyv, még akkor is, ha az egyik buzgó Erdély-kutató pesti irodalomtörténész szerint Bálint Tibor sem egyetemes magyar író (Szilágyi Domokossal, Székely Jánossal, Szilágyi Istvánnal és annyi mással együtt), szemben a valóban egyetemes, nagy író Sütő Andrással, valamint az európai rangú Kányádi Sándorral, és egy harmadikkal, akinek a nevét azért nem említtem, mert a Helikon nem vicclap.

De maradjunk Bálint Tibornál. Harmadik regényében, *Zarándoklás a panaszfalhoz*, Kriterion, Bukarest, 1978 — valahol — folytatja a *Zokogó majom* címűt, de csak "valahol". Embri sorokban, ezek hol összefonódó, hol párhuzamos alakulásban. Ennek a regénynek (hadd kotyogjon közbe az irigy pályatárs), ha rajtam múlt volna, nem ezt a címet adom, hanem az egyik fejezetét: *Könyörgés kétségbeesés ellen*. De nem rajtam múlt. Sajnos — vagy hála Istennek: döntsek el együtt, Bálint Tibor és Olvasó.

A negyedik Bálint Tibor-regény — amelyről most szólnánk — a nemrég megjelent *Bábel toronyháza*. (Polis Könyvkiadó, Kolozsvár 1996). Mondjuk el mindjárt az elején: bizonyos értelemben a legnagyobb igénnyel megírt munkája ez a Szerzőnek, amennyiben a XX. század szinte egész második feléről (az elsőbe is visszavisszanyúlva) fest gigantikus freskót, államférfiak és prostituáltak, és közöttük, értelmiségiek, iparos emberek, kisemberek sorsát mutatva be, akik ekkor éltek — voltak kénytelenek élni. Erről a korról írja Illyés a mottóként idézett sorokat —, hogy végül kimondja csodálatos költeményében: csak a zene mondhatja el maradéktalanul, "amit mi elviseltünk, emberek". Mert a muzsika — és ebben is igaza van Illyésnek, még ha nem is

mondja ki egészen, csak sejteti — a legmagasabbrendű művészet: közvetlen párbeszéd (is lehet), Istennel.

Bálint Tibor azonban nem zeneszerző. Egy korlátozottabb kifejezőmódnak, a szónak mestere. Szóval — szóban — szó által jelenít meg előttünk emberi sorsokat, kisebb-nagyobb közösségeket, teszi képszerűvé a történelmet. Szó által idéz meg hajdani politikai vezéreket, államférfiakat, értelmiségieket, tanárokat, írókat, prédikátorokat, mesterembereket, általában kisembereket, sőt nem kevés hangsúllyal a társadalmi ranglista legalsó lánál lévő prostituáltakat is. Mindenkit a maga világával-sorsával-tragédiájával. Teljességre törekszik.

Aki ezt a regényt olvastán nem ismeri fel, az hiába ismeri a betűket, tudja a nyelvtant. Az nem tud olvasni — és nem is tanul meg, soha.

Az olvasni tudó ember azonban felméri (a nyilvánosság, vagy csupán a maga számára) a mű remekléseit, adott esetben csetlő-botló akadozását is: nemcsak az írói szándékot követi, hanem annak megvalósulását is figye-

tára, vagy a fogadáson feltálat kaviárt részegen levizelő "főfi"-re és környezetükre ismerhetünk személy szerint is, ha neveiket el is torzítja a Szerző, de a "történelemben" ugyanilyen személy szerinti megfelelője van a súlyos politikai börtönbüntetése után szabaduló Filiusz József tanárnak éppúgy, mint a Bolyai Egyetemről világnézetét meggyőződése miatt a tanügyi reform után kiebudalt, ragyogó előadónak, Rózsa Kázmér tanár úrnak, vagy a tragikus sorsú költőnek, Húsvéti Lászlónak, hogy a regény egyik főalakjáról, Sánta Mariról, a prostituált-ról ne is szóljak: amíg a Fellegvár alatti, ilyen-olyan kunyhókban, vályogházakban, de egy-két egyemeletes házban is működő prostituált fészkeket fel nem számolták (lebontva az egészet, szinte egyik napról a másikra, ahogy Bálint Tibor írja), az utca jellegzetes figurája volt az elég erősen sántító, akkor már első fiatalságán túl lévő örömlány. Ezek — és a fel nem soroltak (ki győzné a regény minden egyes alakját felleltározni?) — egy-két-másikat olyan emberi melegséggel, szeretettel állítja elének a Szerző, hogy az Olvasó, aki fölismeri mögöttük az egykor — nem is olyan régen — élt szereplőket, azt is tudja, melyikhez állott a Szerző annak idején emberileg közelebb, kinek a tragédiáját

hangsúlyozattabbak, színesebbek, tökéletesebbek.

Jóllehet a társadalom középrétegei, értelmiségiek, mesteremberek, egyáltalán kisemberek igen hitelesen beszélnek (amikor Szerző megszólaltatja őket a könyvben), megjelenítésük egyes (ritka) kivételekkel, amilyen a Rózsa Kázmér tanár úré — kevésbé hangsúlyos, kevésbé sokszínű, kevésbé erőteljes, mint a két ellenpólusé. Ez a két ellenpólus pedig Gorgo D. Gorgo, Hamudius, valamint a Sánta Mari világa.

Az ország- és pártvezetők, a bolsi "Führerek" — és a prostituáltaké. Sőt: csöndes, mondhatnám bensőséges magányuk ritka pillanataiban Hamudius és Nicoleta is nagyjából úgy beszélget egymással, mint a társadalom periferiáján élők, ami viszont nem meglepő, hisz maguk is onnan jöttek. Egyébként az is remek lélektani megfigyelés, hogy a korlátlan hatalmat birtokló primitív embert "már" ugyanúgy nem érdeklik a társadalmi érintkezés (például beszédmód) irántan szabályai, mint ahogy "még" nem nagyon érdeklik a társadalom periferiájára szorultakat se. Egyik ugyanis már a társadalom fölöttinek érzi magát, tehát "lazíthat" bátran, a másik pedig "még" kívül van azon, amit civilizált társadalomnak neveznek. Ezt — a diktátorházaspár módfelett parlagon hagyó alpári csevegésfomáját — a nem annyira irodalmi, mint inkább dokumentum-igénnyel írt Pacepa-könyv is igazolja.

A regény — mind terjedelemben, mind pedig kimunkáltságában — legjelentősebb világa a prostituáltaké és a kommunista "felső tízezer"-é. Talán ez torz paradoxonként hangzik, hiszen nem karikatúráról (nem szatíráról), hanem egy nagylélegzetű társadalmi freskóról van itt szó. Mégsem torzítás ez. Legalábbis nem hat annak.

Nem tudom, szándékosan tette-e az író, vagy lélek sugalmazta alkotó ösztöne diktálta így, de igen találóan emelte ki, állította szembe, szinte egymás mellé a két világot. Mert erkölcsi tartásában, életvágyában és szellemi igénytelenségében a kettő tényleg rokon. Egy különbséggel: a prostituáltak, bordélyházak világa sokkal emberségesebb (volt) a kommunista felső tízezerénél.

Még egy észrevétel - ezúttal nem az írói munkáról, hanem a könyv címlapjáról.

Egy alkotás (írás, kép-szobor-zenemű) a maga műfajában lehet remekmű, mint ahogy Georg Grosz festménye is az — amelyet a Bálint Tibor kötetének a címlapján láthatunk. Am ugyanaz a művészi alkotás — ha más műfajban szerepeltetjük, mint amilyenben készült — már nem föltétlenül válik sikerültté. Meggyőződésem, hogy kitűnő grafikusművésznőnk, Unipán Helga, akitől annyi remekbe sikerült címlapot és illusztrációt láthattunk — ezúttal jobban teszi, ha nem a Grosz festményét kombinálja a címlapra, hanem maga készíti-rajzolja meg egészében a kötet borítóját, amelyet (nem mint festményt: mint címlapot) ebben a formájában kissé izléstelennek és félrevezetőnek érzek. Lehet, túlságosan szubjektív a meglátásom, de nem hallgathattam el, már csak a Bálint Tibor és az Unipán Helga iránti tiszteletből és szeretetből sem, amikor a *Zokogó majom* írójának erről a legújabb, kitűnő regényéről szóltam.

Tasnádi József: Elégia

lemmel kíséri, hiszen a szándék önmagában még nem irodalom. Nos: ehhez a (bevallom) nagyképűen indult bekezdéshez hozzáteszem: csak hiszem, hogy tudok olvasni, csak úgy vélem, hogy felismerem a csodálatos vizsgált munka erőit és gyengeségeit. Bizonyára ke- túl majd nálam biztosabb szemű olvasó, hivatottabb műtész, aki tévedéseimet helyrekalapálja.

A regény Gorgo D. Gorgo párt- és államvezér haldoklásával kezdődik. (Az olvasónak lehetetlen fel nem ismernie benne Gh. Gheorghiu-Dejt, utódjában pedig, Hamudiusban — majd a későbbiek során ennek feleségében, Nicoletában — na, kiket?). A könyvnek ez az első, mintegy huszonegy oldala (5-29 old.) Bálint Tibor emlékezetes remeklései közé tartozik. Ahogy az élettől búcsúzó diktátor gyűlöli (biztos) utódját, a betegágyánál látogatást tévő Hamudius. Ha egyáltalán megbán valamit abból, amit élete során tett, az nem egykori harcostársának (és elődjének a prátifikári funkcióban) a durva meggyilkoltatása volt — kurbilvással verték szét a fejét —, sőt, nem is a fiát visszakövetelő öreg édesanya vízbefojtatása. Csúpan azt bánja, hogy nem tekerde ki idejében a Hamudius nyakát.

Ezek után azt hihetnők, egy igen izgalmas kulcsregényt, valamiféle történelmi dokumentumot olvasunk. Nos, az is, meg nem is az. Igaz ugyan, hogy a pártvezérekre, Gorgo D. Gorgóra, Hamudiusra, feleségére, Nico-

lézte át leginkább és ki az, kik azok, akinek-akiknek nem tud megbocsátani azért, amit embertársaik ellen vétettek.

Mégsem kulcsregény a *Bábel toronyháza*.

Részleteiben talán annak mondható — egészében azonban nem az. Furcsán hangzik, de a költői szárnyalású (elbeszélés formájában már ismert, de itt más funkciót kapott) utolsó fejezet emeli fel a könyvet a hétköznapi szereplők azonosságát a valós emberekével. Pedig lehet, hogy ez a történet is valahol tényekben, megtörtént esetben gyökerezik: Bálint Tibor csodálatos érzékkel fedezi fel a mindennapi élet — sokszor — magasrendű poézisét. Itt is ez történhetett. Úgy egyébként a regény egyes fejezetei (a Gorgo D. Gorgóról és a Hamudiusról, családjáról és környezetéről szólók kivételével) igencsak a "dél lu" érzését keltik az emberben, ami azonban távolról sem írható Szerző rovására, hiszen az író csupán saját művéből (kiváltképpen az *Öreges könyvekből* vesz át, ír újra. Az *Öreges könyvekben* *Példázatok a halálról* címen szereplő novellára itt, *Példázatok a művészetekről és a halálról* cím alatt bukkanunk, ártí változatban, persze. Az ilyen átvételek létjogosultságát ebben a regényben az biztosítja, hogy az így, regényszerkezetbe, a mű egészébe becsiszolt részek tökéletesen beillenek az egészbe, gazdagabbá, teljesebbé teszik a freskót, amelynek egyes részei

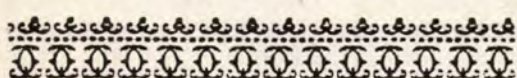
OLÁH ISTVÁN VERSEI

Strand

Lepedők forognak a napszélben, elföldelt szélmalomok vitorláit. A lányok mozdulatlan, az egyik szunnyadó párduc, a másikra nincs metafora. Egy merengő kék és arany bikiniben. Hol kalandozol, Teodóra útoarában, mondd? Kék és arany kíséretében, miközben Bizánc ereje gyengesége, miközben egy történetíró kettéhasítja magát, egyik fele hosszannázik, a másik itélkezik. Két időre játszik, két félidőre, a szünetben pedig, ami már nem múlt, és még nem a jövő, felszaggatja a padlót, bebúvik a kéménybe, a tyúkketrecbe a pör s a végső ítélet ólomszavaihoz. Ha filmen látod mondjuk ezernégyszáz év múlva e tébolyult mászkálást, s hogy arcát vastagon fedi a korom, hajába tyúktollak tapadtak, madárürülék, kibuggyan nevetésed, a térded csapkodod, hát ez mindent megért. Csak te nem érted, miért a bohócság: hogy ne hasítsák ketté, és most már ténylegesen a poroszlok, vagy ha egészen hagyják, ne vessék az alkalmi idő kútjába, amelynek egyetlen másodpercre szétrepedő tükre a teljes feledés.

Igazam van, Prokopiosz?

De ne filozofáljunk, a tett halála az okoskodás. Mondta valaki valamikor. Az emberiség nagy készleteket halmozott föl az aranymondásokból. Prokop (vagy Prekup?) a pokrócán ül, és sör, és sör, és sör. Egymagában sakkártyázik, az egyik futár a zöld, a másik a makk felső.

Hol a parttalannak mélyén

Micsoda Prométheuszt festetem hajdanán! A kesely szárnyát csattogtatta, a máj pedig, a máj — a kesely, a mészáros, kinek neve Virág János.

Első tanítómesterem anatómiológiából, csak utána Vencel bácsi csontváza a szertárban —. Tegyük rá száz kiló bika- meg vaddisznóhúst, készen van Herkules. Egy oroszlánbőrrel birkózik, őt is megfestettem, a drága bőrt. A világ a Rák, A Skorpió, a Mérleg jegyében pörgött A Kosból a Halakba.

A pálya vagy csak a gondolkodás korrekciója után megjelentek a pévécé mítoszok, az aranygyapjú nájlomból, a kótáblák poliuretánból. A hegytetőn vinilin csipkebokor égett.

Az éjjel kivágták a tudás fáját, felsütött a kicsi mindentudók hajnala.

A humanizmus sűrűsége döngicsélés, amint az ő Váradától búcsúzik mindörökre,

A királyné a sző, a király pedig a tök ász. Lennék én futárod, merengöm, tök ászod, mormogja, és Teodóra s az útoar mozaikképe dörögve darabokra hull. Ha lekopik rólad a kék, marad a tiszta arany.

Lennél az én aranyhalam. Vége a sakkártyának, jól megvertem magam. Ellenkezőleg. Is-is. Majd megmondja a doki bácsi, aki fürdőnadragját sebészkecskével tűzdelte tele. Pocakján sztetoszkóp, és mindenkit átvilágít röntgenszemével.

A Spígelt olvassa, kedvenc szerkesztője Ullenspigel. Olvassa balról jobbra, mert közben eltolódott a közhangulat. Olvassa és fordít — a környezetvédők tótágot állnak, lábuk az ég hídlásán,

fejük a föld padmalyán, és Polpoték meg a Közel-Kelet, az afrikai dzsungel, a latin-amerikai nappalok, a dél-amerikai éjjelek, minden e sajátos, de a helyzetekre tökéletesen ráfaragott logikával. Dí blumen zind sön, betűzi végül a világpolitika koszorújának szalagfeliratát.

Ó a tulipánkardiológus, a liliumológus, a margarétasebész, a kamillaidegyógyász, a muskátliortopédus.

Prokop-Prekup mire gondol? Tiptop asszonykájá hazavárja a vágyak legalább kétszáz Bermuda-háromszögéből. Megyek már, megyek. Számárfület hajt a kilencvenkilencedik oldalon, a Bizánc-Ravenna-Tusnád expressz mozdonya elé. Motorbiciklis gladiátorok kísérik, gitározó oroszánok. A kalauz Európa térképét olvassa fennhangon,

egy-egy városnévénél elkomorul.

Majd a századik oldalon megtudod, miért.

ha mi autóntól, a hivataltól, nyelvünk alatt az elektronika dögcédulájával. Akkor van csak zokogás! Hiába menekülsz, hiába futsz, éneklis a ladikos, és elindul a másik partra.

Szupermenek, pókemberek. A huszadik század megtalálta mítoszait és félisteneit. A nagyvárosban a zöldek minden más színnel pörölnék, a kékekkel, de ez már Bizánc.

Tényleg, mit szólsz a hippodrómoszhoz? Justinianus előrehajlik, homlokáról a porba hull, homlokáról egy babér kisarjad, a babérfa körül nyargalnak a kocsik, aranyos kagylóhéjak üresen.

Beszélgessünk a muskátli demokráciájáról. Szabadságot, egyenlőséget játszanak az ablak párkányán a cserepek. A kaktuszt letettem a kályha alá, a trópusokra. Egy terrorista tetű időzített bombákat ragaszt az olajfa leveleire.

Mint a villamos

Micsoda báj és kellem csengettűz a versben, hogy reszket a lelkem. Én vagyok a régies, csepűszakállas, légies, érthetetlen értelmetlen, hiábavaló.

S ugyan mire, mire jó, ha folyton csöngenek a versben, mint a századelőn a villamosok?

Csöng-bong a vers, és közben a föld morog, csikorog, mint egy kenetlen tűzhányó, szélben himbálózó vulkán. S te pompeji, görög vagy ázsiai orrod földbe dugván, szemed kimaradt, szád?

Dehogy. Fűledbe léghajók nehezeke, oltadt ólom csorog. Eltűntél máris, elrepültél, arctalan arcod fölött tülekednek a motorok, és megint jön a villamos, esténkbe befut, mint egy falba.

Most már minden kevés. Az sem nyugtat, hogy nincs több csilingelés.

Robban a legyek légitársaságának irodájánál. A levegőben menekül a futóka, lennebb a zöldpetreztelyem elhárító-rendszere.

Murok, zeller, köménymag, krumppli, a többi — nincs is mit tudni.

Fő az ebéd. A család itt. Ott. Amott. Az úton az ablak előtt meghalt. Legfönnebb egy kémény fölött köröz a keselyű, a kéményre láncolt Prométheusz fölött. Legfönnebb már csak a szférák, a műholdak és a rakéták, az integrált áramkörök, a világ-egyetem. Hol a parttalannak mélyén úrhajóroncsok sodródnak. Kőül-belül, legfönnebb és azon felül.

NEMESS LÁSZLÓ

Csillagnesz, földmoraj

Közeledett a záróra, a könyvtárosnő rakosgatni, rendezgetni kezdte a dolgait, és enyhén bosszús pillantást vetett az olvasóterem utolsó vendégére, aki már a harmadik este a végsőkig bújja a csillagtérképeket. Már egy félórát hazamehettem volna, gondolta, ha ez a szakállas szőrmók nem szórakozik azokkal a katalógusokkal. Megtörölgette szemüvegét és a csillagokra gondolt, amelyeket soha nem lát, ez különösen bosszantóvá tette különös olvasója érthetetlen hobbiját. A könyvtárosnő "miop" volt, rövidlátó, sokdioptriás szemüveget hordott már gyermekkorától.

Na megyek, most már visszadom ezeket a katalógusokat, szegény nő is biztos haza akar már menni, mindjárt nyolc óra. Lehet, várja a család, gyerekek, férj, ha van... Bár gyűrűt nem láttam az ujján. Noha ez még nem jelent semmit. Haller Tamás összenyalábolta a könyveket, és odavitte a könyvtárosnő asztalához.

— Ne haragudjék, hogy ilyen későig fenntartottam — mondta a férfi.

— Nyolcig van a munkaidőm — mondta hűvösen a nő, aztán elrakosgatta a katalógusokat. A férfi feszengve állt egyik lábáról a másikra. Megköszönte a torkát, aztán zavartan megszólalt: — Ne vegye rossz néven, ha végzett, megvárhatom, elkísérném egy darabon...

— Meg akarja mutatni nekem a csillagait, Haller úr? Ne strapálja magát, nagyon rövidlátó vagyok, soha életemben nem láttam a csillagokat. És nem is érdekelnek.

— Nem akartam megbántani — mondta a férfi elkeseredve —, szerettem volna beszélgetni magával egy pár szót. Maga biztosan értelmes asszony, olvasott, művelt, ennyi könyv között dolgozva... Csak erről van szó. De lehet, siet, várják otthon...

— Haller Tamás! Igazán nem tudom, hogy miért kötöm ezt a maga orrára, de történetesen otthon nem várnak. Családom nincs, vénkisasszony vagyok, csúnya, szemüveges vénkisasszony. Világos?

— Hogy szemüveges, azt látom, de nem csúnya! Magam is szemüveggel olvasok, láthatta. Már néhány éve... A nevemet persze leolvasta a kérelapról, de én azt sem tudom, hogy hívják.

— Előfordulhat, hogy soha nem fogja megtudni. Egyébként hogyan tett szert erre a történelmi névre?

— Tudtommal semmi közöm a régi erdélyi arisztokrata családhoz, de majd ásatásokat fogok végezni, amúgy is divat a családkutatás. Bár öreg elvem, hogy ami divat, azt nem szabad követni. Nos, elkísérhetem, kisasszony vagy asszonyom? Nem is tudom...

A könyvtárosnő elmosolyodott, már rokonszenvet érzett a férfi iránt, akinek tiszta, de vasatlan inge valahogy a saját magányára emlékeztette. Megzörrentette kulcsait és mondta: — Fűvészs Noémi. Mehetünk, tisztelt csillagász.

A lépcsőházban lefele menet hallották, hogy a szomszédos koncertteremben felhangzik a Sorsszímfónia. — Egyik kedvencem — mondta a férfi —, bár zenéi műveltségem nem valami híres. Az általánosban is sok a hézag.

— Nem kell mindjárt az elején dicsekedni, tisztelt macho!

— Nem tudom, mennyire vagyok macho, már jó ideje nem volt alkalmam kipróbálni.

— Ó, a Nagy Magányos! Kicsit poros a librettó!

— Na jó, akkor talán meséljek vicceket?

— Tud?

— Nem — mondta Haller —, nem tudok.

— Helyes, akkor kezdheti. — Nevettek.

Megérkeztek a garzon blokk elé, monstrum ház, magányos életek gyűjtőmedencéje, a permanentizált ideiglenesség hangyabolya. — Itt lakom — mondta Noémi —, itt vegetálok, mert életnek nevezni ezt durva túlzás lenne. Nos, köszönöm, hogy elkísért. — Kezet nyújtott, megfordult és befele indult. A férfi torkából nyögve tört ki a név: — Noémi!

Az asszony megtorpant, boldog kis mosoly kúszott az ajkára. Nem fordult meg, úgy mondta: — Jöjjön! Remélem, nincs nagy rendetlenség odafenn. S ha van, magára vessen! Nem vagyok vendégfogadásra berendezkedve.

A kis garzonlakásban nem volt rendetlenség, de kínos rend sem volt. A férfi ezt jólesően vette tudomásul. Sok könyv, egy ócska tévé, két jó festmény, az egyik nagybányai, a másik egy helybeli idős művészé. Néhány perc múlva előkerült az asszony mogyorószínű puha pongyolában, kényelmes papucsban, és megkérdezte: — Nem akar kezdet mosni?

— Mindig azzal kezdem, ha megérkezem a városból.

— Bekapcsolhatja a tévét, bár a híradó már lement.

— Inkább a könyveket böngészném.

— Jöjjön, együnk valamit, nem számítottam vendégre, de van egy halkonzervem, jó kiadós, fogalmam sincs, hogy mit tartalmaz, és van egy üveg borom, remélem nem ecetesedett meg.

— Ó, hát ez sprottni! Évek óta nem lehet kapni, kitűnő füstölt olajos hal. És ez a száraz küküllőmenti éppen jó lesz hozzá.

— Nos, csillagász, most hogyan tovább?

— Szeretném veled tölteni az éjszakát, de nem biztos, hogy legjobb formában leszek.

— Minél inkább igyekszel, annál kevésbé — mosolygott az asszony. — Gyere, pihenjünk!

— Amikor végre elcsitul a ház — ami ritkán és későre következik be —, néha meghallom a neszüket, a láthatatlanok szférákon átszűrődő zizezéseit. Mindig nagyon érdekelték — nem volt igaz, amit mondtam, hogy nem érdekelnek —, mivel nem láthatom őket. Az elmúlt két napban magam is belepillogtam a csillag-kódexeidbe, kódexeinkbe. Irigyeltelek és egy kicsit haragudtam rád. Tudod, a testi fogyatékosok gyakran gonoszak.

— Te nem vagy testi fogyatékos — tiltakozott Haller.

— De az vagyok... miop, nagyon is rövidlátó. Csillagok helyett is csak homályos fényes foltokat látok. Egyszer valaki adott egy távcsövet, azon át kivehettem néhányat, de már egész csillagképeket nem. Ahhoz kicsi volt a látmező. Melyik a kedvenc konstellációd?

— Az Orion. És abban van a kedvenc csillagom is, a Rigel. Nagy magnitúdójú, kékesfehér színű igazi sztár. És gondold el, van olyan csillag, amely már felrobbant, kiégett, kihunyott, mire a fénye hozzánk ér. Halott már, mire felfedezzük.

— Olyan ez, mint azoknak a szerzőknek a művei, amelyeket az író halála után fedeznek fel. Az alkotó ember élete sokszor homályban is marad, csak a gondolatai lüktetnek tovább. Gondold el, milyen érzés lehet úgy meghalni, hogy az ember elgondolja: Felétek küldöm a gondolataimat, de nem tudhatom, hogy megkapjátok-e. Olyan ez, mint a postaposta. És hány mű, esetleg életmű vesztett el az évek során... Csak a csillagok őrzik titkaikat, a csillagaid, amelyeket én nem láthatok.

— Csak a neszeiket hallgathatod sámános, csendes éjszakákon.

— Ez lenne a szférák zenéje? — kérdezte Noémi.

— A szférák suttozása. Finom

fűl, érzékenység kell ahhoz, hogy meghallod. És csendes éjszakák...

— A nagyvárosok embere akkor sem látja a csillagokat, ha jó a szeme. A reklámok lobbanásai mögé fakulnak a csillagfények.

— Így igaz. S a neszüket még kevésbé hallhatja az urbánus zajok miatt. Én is legtöbbször csak álmodom a csillagneszeket. Van-e visszatérő álmaid?

— Van egy gyönyörű és rémes.

— Ezt nem értem.

— Két része van az álomnak. Az elején azt álmodom, hogy az ókori alexandriai könyvtárban vagyok könyvtáros. Csodálatos antik papiruszok, tekercsek, pergamenek, kódexek között dúskálok, óegyiptomi, kopt, héber, arameus, görög, latin, arab szövegeket sillabizálok, s amikor már nyakig merülök a boldogságban, érkezik Omár kalifa a katonáival és lángba borítják a könyvtárat. Erre fel szoktam ébredni — szerencsére. És utána még jó ideig nem tudok visszaaludni. Vagy nem merek. Nem is tudom...

— Kegyetlen könyvtáros-álom — mondta Haller Tamás —, de magyarázható. Ebben a pórán vezetett huszadik században is hány könyvtár vált füstté, hamuvá. Dehát a szó veszélyes fegyver... különösen az írott, nyomtatott szó.

— Én nem tekintem fegyvernek — mondta Noémi —, nem vagyok harcias férfi... Szóőrző asszony vagyok. Ha már a családi tűzhely lángját nem őrizhetem, mivel hogy nincs családom.

— Miért is nincs? — kérdezte a férfi.

— Egyszer majdnem lett... de aztán a családfő-jelölt más családot alapított... más országban. Kedves, művelt férfi volt... és gyáva.

— Akárcsak az én asszonyom — mondta a férfi —, művelt éppen nem volt... Kitántorgott ő is egy országgal nyugatabbra... Most ott eszi a penész és a honvágy. És soha többé nem mer hazajönni. Legalábbis ebben az évezredben nem. — A férfi elhallgatott, izmai megfeszültek.

— Mi van, kedvesem? — kérdezte Noémi.

— A földmoraj — mondta Haller Tamás —, amióta felnőttem eszemet tudom, érzem. Aggódok, szorongok, sőt félek tőle. Egy időben a föld alá mászkáltam a barlangászokkal, de többé nem megyek. Nem csak a magam testi épségét, életét féltem, de az övéket is. Aki balesetet idéz elő a föld alatt, másokat is bajba sodor. Egyszer majdnem beleragadtam egy "lélekszorítóba", a Nyergeszomboly mélyén, több mint száz méterrel a földfelszín alatt. Erős a

mellkasom, akárhogy fújtam ki a tüdőmből a levegőt, sehogy sem sikeredett átbújni. Aztán az előttem kúszó lány odanyújtotta a bokáját, jól megkapaszkodott egy sziklarésben, s én áthúztam magam. Az volt az érzésem, hogy mindjárt kettészakad szégyen csaj, de kibírta. Akkor egy pillanatra eszembe villant, hogy ha most jönne egy kis földrengés... Később egy pihenő alatt egyik srác megjegyezte: Ha fenn esni találna, nem jutunk át a lélekszorítón. Itt fülünk, mint a patkányok.

Valaki azt mondta, felfele még mindig utat kereshetünk és valami víznyelőn kijuthatunk a felszínre. Víznyelőn, mi? gúnyoskodott egy másik. Amint éppen tonnaszám nyeli a vizet.

Visszafele azt hittem, visszazuhanok a negyvenhat méteres Nyergesbe, rádermedt a kezem az elektronhágcsóra. Szerencsére nem estem pánikba és kijutottam. De többet nem mászok zombolyokba, se barlangokba.

— Még a környéküket is elkerülném — mondta Noémi.

— Az helyes is. A barlangok környékén mindig vannak ismeretlen, felderítetlen víznyelők. S ha beesel, mind kiabálhatsz. Tíz méterről már nem hallják a hangodat. Keserves, magányos halál.

— Sokat voltál egyedül? Vagy van egy szerelmed?

— Szeretek egy asszonyt, de más városban él. Családja van, de férfi nincs mellette. Így tudom, de lehet, hogy tévedek. Különbben is azt hiszem, a munkája mindennél fontosabb számára. Orvos. Tökéletes doktornő, ahogy ezt én elképzelem. Tiszta, pontos, és nincs rajta se smink, se ékszer, még fülbevaló sincs. De ő is Éva leánya, egyszer láttam a nyakában egy vékony ezüst láncot. Pironkodva bevallotta, hogy bitorolja, mert a lánc a kislányáé. A "kislány" akkor volt tizenöt, és már magasabb volt, mint a mamája.

— Szegény Tamás — mondta Noémi —, nem voltál valami szerencsés.

— Eddig nem — mosolygott a férfi —, s ami hátra van...

— Irigylem egy kicsit azt a nőt — tűnődött fennhangon Noémi —, lehet, hogy féltékeny vagyok. Bár azt sem tudom, szeretlek-e. És nem igaz, hogy nem érdekelnek a csillagok. Csak olyan mesze vannak...

— Most egy pillanatra újra meghallottam a földmorajt — mondta a férfi. — Amióta felnőttem tudom, szorongtam ettől. Sokat olvastam a parázssba taposott milliókról, a megkínzottokról, a lassú tűzön pirítottak gyötrelme-példatáráról. S ilyenkor szimultán hallom a földmo-

rajt. Az eleven életek tompa Gregorián-kórusát a mélyből. Évezredekre visszamenőleg, egész a vegetatív életig... a kidöntött fába csapódó fejszeélek nyomán felgyöngyöző fájdalomcseppeket is érzem.

— Hiszel abban, hogy a növények érezhetnek fájdalmat?

— Tudom, hogy így van! Különleges fotomódszerekkel fényképezték a gyötrelme szabad szemmel nem látható udvarát. A kín-halót. Talán még a kövek is éreznek. A kőszobrok bizonyosan. Azért morajlik néha a föld kőgyomra, és időnként lávát vérzik.

— Kedvesem, ha ilyen szuperérzékeny vagy, hogy voltál képes vulgáris fájdalmat okozni primitív ökölcspásokkal emberi lényeknek?

— Úgy hozta a helyzet, rákényszerültem.

Noémi hallgatott, süket csend borult a tájra, s akkor megzibzent

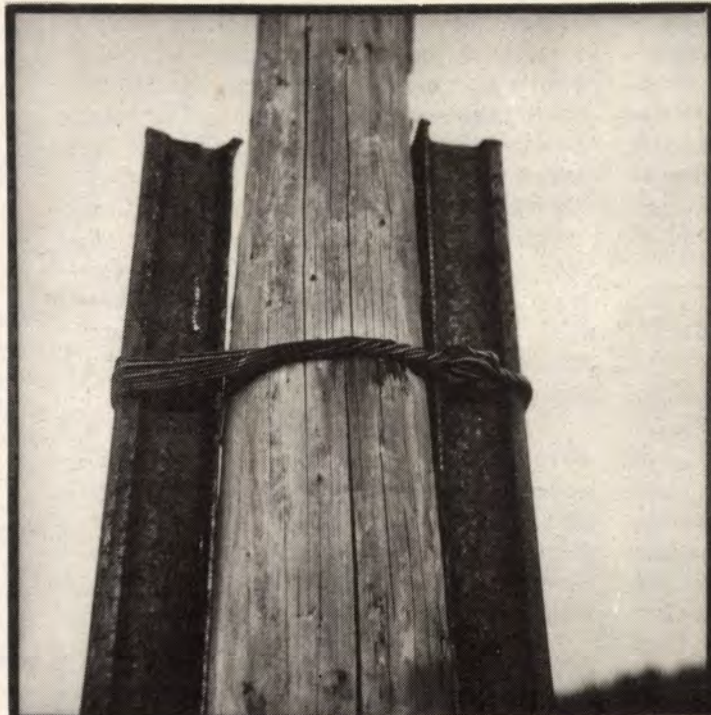
hogy mind gyakrabban nézi az óráját, siettetni az időt, hogy a délutáni vizionálás hamarabb eljőjön. Egy kicsit félt is a találkozástól, tudta, hogy a nappali fényben másképp látják majd egymást. Másképp is látták. A férfi természetes fényben napbarnítottabbnak bizonyult, a nő sápadtabbnak. Haller Tamás egy kis csokor fríziát nyújtott át, zavartan mosolyogva.

— Kedvencem — mondta Noémi —, nem is annyira a virág, mint az illata. Neked mi a kedvenc illatod?

— A fenyőillat, a fenyves aromája.

— Ó persze, a medvevadász — kuncogott az asszony.

— Az ásványi szagok közül pedig a tengeré — folytatta zavartalanul a férfi. — A sós-jódos pára. S az jót is tesz a légutaimnak. Azonkívül természetesen a pézsmailat. — Nem tudta visszafogni pisolygását. Az asszony

Bartha Árpád felvétele

a csillagnessz. A férfi megszorította a kezét a takaró alatt, jelezvén, hogy ő is a vétel hullámhosszán van. A nő visszaszorította. Aztán kőmélybe fült az égitestek eozengése.

Másnap Noémi délelőttös volt, s a munkaidő sehogy sem akart véget érni. Fáradt volt, álmos, de ha az éjszakára emlékezett, beleborzongott. Harmindhárom évesen nem tartotta magát tapasztaltnak a szerelemben, és nem is volt. Még soha nem fordult elő vele, hogy ilyen rövid ismeretség után magába fogadjon egy férfit, aki tulajdonképpen nem is udvarolt neki. Most ellentmondások között tépelődve elemelte magát, és sehogy sem jutott eredményre. Vonzotta is, taszította is a férfi, féltette tőle magányigényét, s ugyanakkor jólesett az éjszakai magányoldásra gondolni. Rajtakapta magát,

elpirult és könnyedén a kezére ütött.

— Ilyesmiket mondani, fényes nappal...!

Egy papírzúlet előtt mentek el, Fűvész Noéminak eszébe jutott, hogy írógépszalagot kell vennie. Bementek. Amikor kijöttek, így szólt:

— Kéz és papír... Sokat gondolkoztam ezen, miként hat az alkotóra, a könyvek írójára kapcsolata a papírral. Foglalkoztat, hisz könyvtáros vagyok. Az elmúlt korok íróembere tollal vagy ceruzával írt, keze végig közvetlen kapcsolatban volt a papírral, amire gondolatait vetette. Aztán elterjedt az írógép, s az író elszakadt a papírtól. Bár még nem nagyon, nem messzire. Mostanában megjelentek ezek a csoda elektronikus szövegszerkesztők, s a papír eltűnt. Képernyőn jelenik meg a szöveg, a korrektúrát

is azon végzi a szerző, a szöveg végül lemezre kerül és már csak a nyomdában találkozunk a papírral, válik érzékelhetővé az olvasó szeme számára. Elgépiesedik az alkotás folyamata.

— S az olvasásé is. Elképzelhető, hogy a jövőben könyvek helyett "diszkétákat" fognak árulni, amit a nyájas megvesz, hazavisz, betáplálja a gépébe, és képernyőről olvassa a leányregényt. Időnként távkapcsolóval lapoz. Gutenberg hasra fordul a sírjában.

— No, ezt a "galaxist" elíratuk, de mi lesz a te galaxisaiddal? A csillagködökkel, Magellán-felhőkkel? A csillagok neszeivel?...

Aznap este a férfi lakására mentek fel. Itt bizony jó vastag rendetlenség volt, és tisztább is lehetett volna a kégli. A két kicsi szoba kényelmetlenebbnek hatott, mint a Noémi garzonja. A hűtőszekrénynek például már nem jutott hely, csak a nagyobbik kicsi szobában, amely nappali szerepében tetszelgett. Tévé nem volt, csak rádió, az viszont elemetett kora ellenére kitűnően működött.

Haller Tamás nagy tál vegyes salátát készített vacsorára, és majonézes gombát. Néhány üveg sört is behűtött. Utána zenét hallgattak, majd csendben feküdtek egymás mellett. De a csend nem született meg, lenn az ablak alatt és jó kétszáz méteres körzetben vagy nyolcvan kutya kezdett el ugatni, szűkölni, vonítani.

— Itt csak esős időben van viszonylag csend, meg csattogó fagyok idején. Meggyűlöltem az ebeket, pedig valaha kutya barát voltam. Ebben a lakásban nem szítál csillagnessz, de néha érzem a földmorajt.

Az ametiszt alkonyi zafir estébe, majd ónix éjszakába fordult. Csillagszikrák döfték át a boltozat bársonyát, megannyi fényrés, megannyi hívogató üzenet a fényévek távolából. De Tamás nem sokat tűnődhetett ezen, mert Noémi forró, sürgető combjai ráfonódtak. Az ágyban hanyatt feküdvén az emeletek rétegein át is megérezte a földzúgást. Kődbe borult az agya, a város zajai elsorvadtak fülében, csak a mélymorajt érezte csigolyáin. Verejtékben fürdő arcán fájdalmas kifejezés jelent meg, torkából hörgő hang tört ki. Aztán kilövellt a gejzír, és ereje elhagyta. Süket csend borult rá, a város barbár zörejeit, zajait kioltotta a csillagnessz. Távoli értelmes életek biztató jelzéseit hozta, kihívó titkok millióiról regélt, sosem látott, elmondhatatlan szépségeket ígért, halál-sugarakat, életvizeket. Transzba esve hallgatta a csillagnesszt, míg a hajnal "rózsás ujjai" megcirógatták a szemhéjait.

SÉRÉNY MÚMIA 73

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince

'96

TÉREY JÁNOS

Az Aréna úti február természetrajza

Legáldatlanabb telem.

Az István úti házban nem lábatlankodtam sokat, életem. Másfél hónapos bérlet, kilencvenkettő telén. Miután megmenekedtem a Szív utcai pokolból, ahol három "bohócképzős" (Gyenes szép szava) növendékkel voltam összezárva, ott jutottam szobához. Szállásadóim voltak: Juráti és mamája, a kozmetikusnő. Éjszakáztam ebben a házban a nyolcvanas években is néhányszor. Bizonyos Hedvigre gondoltam elalvás előtt, Juráti kutyaszőrös szőnyegén heverve.

Juráti nővére New Yorkba ment pszichológiát tanulni. A lakatlan lányszobába vackoltam be magam. Gangra nyílt az ablak. Juráti mamája sört bontott. Kérlet, sürgősen keressek "valami biztos megoldást". Az ám, biztos megoldás, nohiszen. Persze, fogadkoztam megnyúlt képpel, elszántan, életem.

Holtidő, bádogszín egű legénykor. Sejtheted, már nem voltam az a szabad kamasz, aki napjait a flangérozásnak adja s óráját soha meg nem nézve mászkál, fejében álmos szerelmekkel és sziesztázó öngyilkossági tervekkel a bohó sokadalmak között... Egyszerre lettem dologtalan, földönfutó és nincstelen. Megvonták árvaellátásomat, s az illetéktelenül fölvetett részletek visszafizetésére kötelezték a NYUFIG aktakukacai, mivel megszagolták: nem vagyok többé diák. Föllebbeztam és kiharcoltam, hogy ötszáz forintos havi részletekben törleszthessek.

E másfél hónap elegendő volt számomra, hogy alapos és kimerítő hétvégi sétáim során összegezzem tapasztalataimat az Aréna úti február természetével kapcsolatban. Programom az úgynevezett ünnepnapokon — vizenyős vásárnapokon főleg — mindig változatlan volt. Háziasszonyom olyankor késő délelőtt ment el hazulról. Három keverékutyával barátkoztam délelőttönként: Dönci, Bibi, Urbura. A déli harangszó meg a teaidő közötti intervallumban házon kívül voltam. Födetlen fővel bolyongtam Isten bádogszín, szabad ege alatt. Pinceborozókban csúsztam rá a tüskékre meg a fröccsökre. Mondhatnám, rangrejtve mutatkoztam odalént. Hanyagoltam jóapám zakóit, és kinyúlt pulóverekbe burkolóztam vásárnaponként. Egyhetes borosta és rézkeretes szemüveg Kádár országlásának korai éveiből. Nem sejthette senki a pinceodúk törzsvendégei közül, hogy *Ter-mann én vagyok*.

S amire kíváltképp ügyeltem: ne lépjem át a Csikágó közigazgatási határát vasárnap. Legyen vasárnapi életterem ennyi, nem több.

Faggatsz, ugyan miféle fegyverek, miféle pajzsok voltak birtokomban, hogy ilyesfajta téli őgyelgések alkalmával meg tudtam védeni magam. És hogy-hogy nem bírtam megmaradni odafönt a vackomon. Úgynevezett hónapos szobámban. Az mégiscsak egy párnás fészek volt. Fűtött kuckó. Meg a kosztosdiák-lét ernyedt romantikája, nemde? Tudatom veled, semmiféle fegyverem, semmiféle vérttem nem volt akkoriban, életem. Bármilyen moslékságokat láttam a Csikágó járdáin, és akármiféle selejtes alakok integettek nekem a túloldalról: mindenkor, én mindenkor védtelen voltam. Komolyan beszélek, bármilyen megeshetett volna velem akkortájt, február koszvadtt havában. Csakhát teljes moccanatlanságra mégsem kárhoztathattam magam. Meg kellett mártóznom időnként a mélyvízben. Életterem volt a mélyvíz, életem.

Liget-mellék, peremvidék, Csikágó. "A főváros bűzővezetékének egyik legbűdösebb láncszeme", ahogy egy ellenzéki estilap tollnoka nevezte a háború előtt. Marhalegelők helyére húzták föl bérkaszányaikat a belvárosi részvénytársaságok. Körülbelül száz áldatlan telet látott ez a vidék.

A redaktor Osvát halálozási helye: Aréna út 66. A szomszéd háztömb lesz az. Önmérgezés egy udvari lakásban, 1929.

A kerület szíve a Garay-tér. Förtelmes piac dakotákkal, csikánó testvérekkel és kínaiakkal. Seftelőkkel és a videokabinok kisördögeivel. Olajos, iszapos tekintetek. Azért hajnalban is otthonosan mozogtam a Garayn, életem.

Ebédelni egy népi ihletések nyomán összeeszkábált bútorzatú vendéglőbe jártam. Majdnem biztos, hogy Paprika volt a neve. Arcpirítóan drága hely. Szabad asztalt csak kettő felé találtam, addig várakoztattak a bárpulnál. A pincérek olyan ábrázattal böktek egy-egy megüresedő szék felé, mintha premieren biztosítanának páholyt, bérmentve. Legyek hálás e szokatlan kegyért. Én, a — ránézésre, s akkoriban igazából is — nimolista. Ilyenkor aztán, ha letelepedtem végre, bámulhattam mocskos függönyökön keresztül a mocskos Ligetet.

Munkanapok reggelein — nem volt munkám, életem, a Közvetítőből kiszédültem — a 79-es troli megállójában néz-

Albert László: Parkoló

tem át bőséges postámat. A borítékokat a lakáskulccsal téptem föl harciasan. E pillanat rendszerint kiváló alkalmat kínált a kéregetőknek, hogy rajtam is bevasalják járandóságukat. (Csak eleinte álltam ellen, járatlan lévén a Csikágó házirendjében.) Záporoztak a bécsi meghívók. Ugyanezen év májusában ültem be a földkerekség legpompásabb kávéházába, a Sperlbe. (Node mit tudtam akkor!)

Mozibérletem volt: *Az erő sötét oldala*. A pénzember Vargányával néztük a Vörösmartyban *A dombot* (5-én) és a *Zsákutcát* (19-én).

Pogóztunk az Á-ban Káldorral, akinek akkoriban famulusa voltam. Az Új Nem játszott, vagy az Andersen?

Tudatom veled, nem volt e másfél hónap folyamán kedvesem. Se ágyasom, se társalkodónóm. Ezt hallván nyilván tapsolni kezdesz majd. Újabb körülmény, amely csudásan illik a gyalázatos tél krónikájába. Egy keserves influenza is egy Aréna úti telefonfülkében ért utol. Káldort hívtam, hogy egyeztessük a New York-beli sakkpartit. Letettem a kagylót és tüsszögni kezdtem. Több orrvérzés, szövödmények. A sarki patikából hordtam "haza", "magamhoz" a haszontalan medicínákat. Meggyőződéseim, hogy lábon hordtam ki első homloküreggyulladásomat.

"Oly petróleum-ízű napjaim vannak! Soha nem éreztem így a nyomorékságot, mint most", jegyeztem be kedves naplómba csüggedten.

Nyafogásom, jól tudom, nem kezdheti ki belém vetett makacs hitedet, életem. Pályafutásomban megkülönböztetett jelentőségű korszak az "Aréna úti tétlenség" ideje. Mindenekelőtt: tudtam, *ki fogok teleni*, s az itteni tél teljesítése után mód kínálkozik majd, hogy továbbálljak egy házzal. Az Aréna út óta csúfolom választott lakhelyemet Átokvárosnak. Akkor éreztem először, hogy megfekszi a gyomromat Pest — ha egy hónapnál tovább, megszakítás nélkül tartózkodom a városkapun belül —, azóta veszem ujjongó örömmel a vidéki kúriákba szóló meghívásokat. Az Aréna út előtt olyan jóízűen tudtam aludni! Az Aréna út hozadéka krónikus koffein-függőségem, egyéb függőségek, meg az utcai szédület, az utcabútorokba, kapufélfába stb. kapaszkodás kénytelen mozdulata.

Gyenes költöztetett az Aréna útról is. Március idusát írtuk, de szakadt a hó. Dohogtam, mert késett a Gyenes.

LAKATOS MIHÁLY

Párbaj

Mentek a téli utcán "kettéc-skén", szépen egymás-mellett, mint két jóbarát. Hol az egyikük vett észre valami helyes kis holmit a kirakatokban, hol a másik. Ilyenkor mindketten érdeklődve hajoltak közel az üveghez, nem ritkán az orruk is koppant rajta. "Nocsak, de helyre kis csizma az ott! — szólal meg egyszerre a magasabbik. — Kéne is venni egy párat, ennek a büttyjét már eléggé lejártam. Mi?" A társa nem szól, csak bámulja a cipőket. De nem ám a férfi részleget, hanem a nőit. Egy kirívóan piros csizma virít a sarokban, olyan, amilyent mindig is kívánt az "asszonnak". Tekintete alig észrevehetően elborul, s továbblép.

Rövidesen bekanyarodnak egy külvárosi utcába.

Mindketten tudják, hogy ez a hírhedt "Két kakas" utcája. Ahol annyi verekedést és vért láttak már a környékbeliek, hogy dühösen benyomják a tévé gombját, ha krimit jelez a bemondó.

Az alacsonyabbik lenyomja a kilincset, s elsőnek lép a helyiségbe. Esti félhomály van a hodályban, a tulajdonos spórolja az áramot. Csak néhányan lézengenek még ebben az órában idebenn, de a cigarettafüst alapján tömeg is lehetne. Az ablakon még beszűrődő fényben jól látható, amint az ajtónyílásra a füstnek rugaszkodó léghuzat lendülete pillanatok alatt megtörik, s a megtisztított rész is belevész a szűrkeségbe.

Tudták, hogy ilyenkor kevés a vendég. Ezért is választották ezt az időpontot.

Bundáikat és a kucsmákat a fogásra akasztják. Ujjukba jóleső bizsergéssel tér vissza az élet.

Leülnek. Távol a többiektől.

— Kutya egy hideg van — jön oda a kocsmáros. — Este akkorák lesznek a csillagok, mint a kajakom! Mit hozzak?

— Egy pálinkát — szólal meg az alacsony.

— Egy decit?

— Nem. Egy üveggel.

A tulajdonos meghökken:

— ...Csak literrel szolgálhatok.

— Az jó.

Már indulna a söntés felé, amikor a magasabbik utána szól:

— Ugyanaz.

A furcsa rendelésre mintha összerándulna a kocsmáros gyomra, de a busás bevétel öröme hamar kilazítja. Gyorsan kiviszi az üvegeket (meg ne gondolják maguk), poharakat tesz eléjük és zsebreavágja a pénzt.

A két férfi csendben ül egy-

mással szemben. Úgy látszik, nem sok mondanivalójuk akad. Mint nagyon régi barátok esetében, amikor a szemöldök felvonása-körmondatra legyintés-körmondatra a válasz. Percek múlnak el, míg végül az alacsony az előtte álló üvegért nyúl és tölt magának. A másik illedelmesen megvárja, míg befejezi, aztán követi a példáját.

Megemelik a poharakat. Nem egymás felé, mint szokás, hanem függőlegesen, az ég felé.

— Egészség... — csusszan ki a magasabbik száján, de a végét elharapja. Lehajtják az italt. Hegyoldalt perzselő lávafolyam.

Amikor a fiú három évvel ezelőtt leszerelt a katonaságtól, a lány az egység kapujában várta. Már hat hónapja voltak jegyesek, és otthon mindenki a lakodalomra készült. Az anyja megírta, hogy két disznót is hízlaltak erre az alkalomra, és hogy ne aggódjon, mert "ha kell és muszáj", a tinót sem fogják kímélni.

Újból színültig töltötték a poharakat. Emelés az ég irányába. Aztán egy szuszra le. A szülei kisgyerek kora óta "kikímélték" a nehezebb munkából, inkább a két bátyját dolgoztatták. "Igen, mert ő a királyfi" — bosszantották azok egy este, amikor holtfáradtan bedőltek az ajtón. "Aranyszaró!" "Csönd legyen! — szölt rájuk határozottan az anyjuk. — Örvendjete, hogy a ti szívetek egészséges!" Akét nagyobb morogva nyúlt az asztalra készített puliszka után, de több szó nem esett a dologról. Érezte, hogy valami nem jó, valami nincs rendben, hogy a könnyű életnek meglesz még a börtje... "Te csak tanulj, fiam, ez a te dolgod!" A katonaság alól felmentették, de az egyetemre nem vették fel. Negyedszerre sem. Akkor lemondott róla és a legszívesebben mindenről lemondott volna. De az apja "beszerezte" a szövetkezethez, raktárosnak. Időközben a két nagyobbik kiszakadt a családból, s akkor az anyja egy nap azzal tette eléje a fuszulykalevest, hogy: "Most már ideje lenne, hogy te is megnősülj!" A hangja szokatlanul kemény volt.

"Míg el nem vered teljesen a kotlást" — hunyorított vidáman az apja. A kristálytisza, átlátszó folyadék lassan kúszott felfelé a pohárban. Elszánt mozdulattal markolta meg. Fel. Aztán le. Örült a menyasszonyának, de nem teljes szívéből. Kissé szégyenkezett, amikor az énekelve távozó bajtársak még egyszer utoljára kihasználták az alkalmat, hogy hecceljék: "Egyik kasszárnyából ki, a másikba be!" "Mától az asszony mondja, hogy: vigyázz! Meg hogy: feküdj!" A

lány megérezte a változást. A hideg, bűdös kupéban sem bűjt hozzá, mint máskor, csak ült a sarokban, s bámult maga elé. "Micsoda szégyen lenne, micsoda szégyen..." És nem mert arra gondolni. Ő pedig a tájat nézte az ütemes zakatolásban. Egy hónappal ezelőtt az egyik újonc véletlenül meglökte az ebédlőben. A főzelék lefolyt a jobb lábán. A vadonatúj uniformison. Gondolkodás nélkül pofon verte. Az nem mert visszaütni, mert a veteránok ugrásra készen figyeltek az asztaloknál. "Ne légy hülye, leckéztess meg a bitangot! Mi az egy pofon az ilyennek?! Azt hiszi, amiért alacsonyabb vagy, már cázhat veled?!" — tüzelték este a névsorolvasás után. A nadrágjára pillantott, s eddig ismeretlen düh lett úrrá rajta. Ivászat, eljegyzés, vállveregetések, könnyes-nyálás puszik, millió gond réme és most ez a folt a nadrágon. Felrohant a hálóba és kiparancsolta a fiút. "Gyere utánam!" — förmedt rá. És a vécé felé indult.

A csorba szélű pohár, mint egy kiöregedett utcalány, fásulttan túri, hogy a pálinka beléhatoljon. A kiürülés sem jelent különösebb örömet neki.

Zsuzsi a harmadik próbálkozás után kerek-perec elutasította. "Milyen legény az olyan, aki még katonára sem volt?!" — vágta a fejéhez, mielőtt faképnél hagyta a kapufélfánál. Gyorsan körülnézett, nincsenek-e véletlenül tanúk, majd a kertek tövére osont hazáig. Attól a naptól kezdve nem érdekelték a lányok, inkább hegedülni tanult. Hamar közel férközött a hegedű lelkéhez, s egy félév múltán zenekart alapított. Karácsonykor történt, a házasember-bálon, hogy úgy érezte a színpadon: valaki erősen nézi a tömegből.

Kigyulladt a fény a mennyezeten, s a poharak árnyéka végignyúlt az asztalon. A két kar egyszerre emelte fel őket, majd szinte egyazon időben koppannak ismét a deszkán. A szomszédos asztalok lassan mind gazdára leltek.

"Most még nem kell gyermek!" — jelentette ki az esküvő másnapján. Az újdonsült menyecske nem mert ellenkezni, s megadóan tűrte, hogy a férje éjszakánként holmi gusztustalan gumikkal bibelődjek. A föld alig alig termett, csak a veszekedések burjánzottak el megállíthatatlanul. A kezdő lendületből "felhúzott" ház két évig virított vonatlatlanul a falu közepén, s szégyenükben egymást okolták a nincstelenségért. Végül megtörtént, aminek meg kellett történnie: egy este, ittas fejjel, jól "elagyalta" az asszonyt. Talán aznap éjjel a felesége zokogása ér-

lelte meg benne az elhatározást: felhagyni a földmunkával és irány ki a havasba! Persze, éjjelente.

Teletöltik a poharakat. Megemelik. Le.

"Megbolondultál?!" — tette csipőre a kezét az anyja s őszülő hajfürtjei az arcába zuhantak. "Mi az, amit te rendesen tudsz csinálni ebben a kurva életben?! Hát azt hiszed, hogy neked mindegy szabad?! Azt hiszed, hogy ha én tudom, más nem tudja?! Hogy ég a pofám, ha kimegyek az utcára..." Sír. "Minek is születtek erre a világra..."

Tele. Fel. Le.

Amióta a havasra járt, feldelült az arca. Igaz, a hideg gyakran lilára csípi, s a gyomra is szűkül, ha fényt pillant meg a közelben, de megéri. Szinte minden éjszaka befogja a lovakat. Míg egy nap valaki eléje nem lép a sötétből: "Ne félj — suttogja. — Nem vagyok rendőr." "Mit akarsz?!" "Beszédem van veled." Sokáig pusmognak. Közben elszívznak egy doboz cigarettát. Az utolsót reszkető kézzel dobja a hóra, majd keményen megmarkolja a Fényes kantárját. "Hóhé, fene az ijedős pofád! Ma nem arra megyünk!"

Az alacsony bizonytalanul feláll, a tekintete zavaros. Magára veszi a bundát, de nem gombolja be. Majd kucsmáját a fejébe nyomva megragadja az üvegnyakát, s a társára néz: "Gyere utánam!" — motyogja halkán, de parancsoló hangszíjjal.

A másik támolyogva megy a fogashoz és öltözni kezd. Fekete kucsmája alatt ijesztően virít a halottsápadt arc. Elveszi az üveget a maradék pálinkával, s köszönés nélkül kibotorkálnak az ajtón.

Nem az állomás felé indulnak. Haza. Át a hegyeken.

A házak fényei elmaradnak a hátuk mögött.

Egyikük megáll a sötétben és átnyújtja az üveget a társának:

— Így! — mondja rekeszes, durva hangon.

Nehezen lélegzik, szájából dől a pára. Ő is átveszi a másik üvegét.

Az üres palackok halk surrogással fúródhatnak a hóba.

Elindulnak.

Néhány lépés után valamelyikük összerogyik. Körmeit görcsösen mélyeszti a jeges országútba.

A másik imbolyogva megy tovább.

Háttra se néz.

FRIED ISTVÁN

A transzközép keresés lírikusai (Fiatal erdélyi költők III.)

László Noémi: Nonó

Róla az előzőekben nem beszéltem, mert nem volt mit. Számomra először meglepetésnek tűnt, hogy a csoporthoz tartozik; s hogy odatarozik, ennek nemcsak külső jelei vannak, az tudnillik, hogy hathatósan vesz részt az *Előretolt helyőrség* szerkesztésében; hanem a *Látó* kritikapályázatára küldött és díjat nyert dolgozatában oly értőn és jó értelemben véve "kritikusan" elemezte Orbán János Dénes líráját, hogy följobb halkan jelzett kétségeim tüstént szertefoszlottak. Hadd igazolom egy idézettel. A *Szentek, Hűmérek, Jánosok* című, igen szellemes írás (*Látó* 1996. 1. 83-86.) "mert"-ek és "de"-k közé helyezi Orbán értékelését:

"Mert: újítás, betörés, paródia, bátor nyilatkozatátása egy teljességgel profán élet (helyenként szar-)szagú evangéliumának.

De: pojácai sírás-rívás, mellveregetés, konyhanyelv csörömpölése a Parnasszus berkeiben."

László Noémi lírája nem egyszerűen ellenkezője mindennek, hanem kitér ez elől a líra elől. Nála még jó értelemben sincsen semmiféle értelemben csináltság, soha nem maníros (egyelőre? — de erről később!), anyanyelvén beszéli a lírát, mindig dallamos, mindig hibátlanul versel, lett légyen szó jambusról, daktilusról, szonettől, aszimmetrikus nyolcasról vagy a nemzeti versidom más sorfajtajáról. Talán az 1930-as évek második felében verselt ilyen biztonsággal, ilyen képi erővel Hajnal Anna, talán Dsida Jenő virtuozitásának egyik örököse. Költői programja igényesnek tetszik. A kötet elejére illesztett nyolcsoros jelzi, hogy olyan látomáslíra a célkitűzése, amelyet a szavak tiszta hűvöse (a racionalitás) emel létmagyarázattá. A nagy szövetséges és a nagy ellenség az idő, mely az álom és az ébrenlét között bolyongó költői tudatot készíteti a tovatűnő megragadására. Ebben a "szünettelen" változó világban kell költőnek és költészetnek eligazodnia és eligazítania. Nála az önmegszólítás nem válsághelyzet tudatosulása, csupán a helykeresés, a még át nem élt világ megismerésének tűnődő bevallása. Tárgyi környezet és absztrakció, fönn és lenn nem

ellenségesen szegül egymással szembe. László Noémi lírája az eufónia biztosította harmóniában oldja föl a disszonanciákat; hiszi és demonstrálja: van remény a kiengesztelődésre és a megbékélésre. A cím nélküli versek ciklusokban sorakoznak, a ciklusok a kezdetben mesei-varázsos világot, a gyermekkor árnyai ellenére is tündéri idejét festik föl (*Barangolás a manók erdejében*), a világ lassan tágul letté, eleinte a határhelyzetbe jutott ifjúság szemléli a környezetet (*Bábuk Bohócok Vándorok*), hogy megérkezzünk a következő, a ciklust bevezető, külön lapon és más betűtípussal közölt vershez, melyben a fenyegetettség groteszk képpé enyhül, és megjelenik a további ciklusokban mindegyre újabb meg újabb alakot öltő szerelem:

Ahol lakunk
elül a szél,
a téboly
részen henyél;
hasát a nappal sütteti
a szerelem
s félrebeszél.

Ne várjunk eget-földet dúló érzelmi viharokat, a szerelem hangulatváltozásai még ott sem csapnak át formát felbontó kiáltásba, ahol talán indokolható lenne. A vállalt verselési-rímelési kötöttség nemigen engedi a kilépést a szűkebbre húzott képi keretből, a dallam ott is fogva tartja a verset, ahol talán némi szabálytalanságot igényelne az érzelmi hanyattatás kimondása:

"Szétáramló mozdulatod bennem
tengerzúgás ágazó ereiben.
Halántékom lüktetése zálog:
arcom mögé arcom beszivárog.
Rejtőzködöm alvó pórússokban
érintésem emlékképe lobban;
fénnel árnyék cívódik vesztetten:
tér és idő elviselhetetlen.

A kozmoszba kivetülő érzés rendre viszszaalapodik a személyesbe, hogy a vers befejező soraiban ismét világméretűvé növekedjék. Az első három sor 4-4-2-es megosztását követi a 4-2-4-es negyedik sor, majd megint 4-2-4 az ötödik sorban, 4-4-2 a hat-

dikban, 4-3-3 a hetedikben és végül 3-7 a nyolcadikban. A metszetek, szóhatárok, a kompozíció így akár hibátlanak is lenne mondható, csak hogy a tengerzúgást, a tér és idő elviselhetetlenségét panaszló(?), kizengő(?), elbeszélő(?) vers talán erőteljesebbre formálódhatott volna kevesebb szabályossággal. Mintha a formatisztet fékezne a lendületet vagy a kevésbé tökéletes, ám megszenvetettebb versformálást.

Az 55. lapon, két ciklus között ismét vers található, az *Ahol lakunk* kezdetűnek válaszul, a messzi és a közeli, a gondolati és a valóságos, a rejtélyes és a tapasztalati kapja meg helyét László Noémi magánmitológiájában, amely őrizi még a gyermekkor hitét a varázslatosról, de immár szembekerül a felnőtté válás tapasztalatával: az idő megélésével. A verset követő ciklus címe: *Percek horgán*. Mindegyik vers az idővel vagy valamely szegmentumával viaskodik, az idővel szemben érhető el a boldogság, de az időbe nőve, az idő küldötteként létező napszakokká átváltozva is. A múlt jelené válhat, nappal és éjszaka lehet egygyé, költői gesztus nyomán "a napsugárhoz holdsugár oszon". Ami majd a következő ciklus nagy kérdése lesz: "Játék-e ez?" — itt még a fenyegetettség naivitásában jelentkezik ("szembekötödsz az édenkert közelében"), s ez legalább két jelentést sugallhat: egy lételméleti és egy inkább személyre szabottat. Ez utóbbi a *Beavatás* ciklusban értelmeződik, a játék mintegy világszínpadi aktusként folyhat tovább. Amibe beavatódik az ifjú költő, létünk végességének tudata, szinte mágikus ráolvasást imitálva kérdezi:

Hetven év füstje száll:
egy külsőb hány halál? (...)

Túl dögön, ördögön
ki az, ki elköszön
s megköszön? Mit ígér
földkukac, torgyókér? (...)

Van-e út, hova fut?
Elindul, visszajut.

A hat versből álló záróciklus, a *Halottaim* mindennek tudatában néz szembe a megtapasztalt és eljövendő veszteségekkel. Most már ő is, visszavonhatatlanul, betagozódott a létezők és a valaha létezettek szimbolikus rendjébe, és a forma- meg ritmusfegyelmel hitelesített RENDben leli meg helyét: "folyóvíz csillan, körbezár a part"; másutt: "A part makacsul fogvatart." Ebben a nem egyszer kényszeredett betagozódottságban a szubjektum védtelenné válik (válhat), s leginkább emlékei éltek. Ám álmaiban láthatja "az idő elszabadult ágait". Már földereng előtte, hogy sorsa van, de ereje is, hiszen belelát az idő szeszélyeibe:

"mert közeleg bár, néha meg-megáll,
én kitalálom, ő majd rámtalál."

A kitalálás, a lelemény, hajdan volt poétikai tankönyvek szép szavával az *inventio* kíséri tehát, vele van: a költészet. Amelynek lírai örökségéhez ragaszkodni látszik, csak éppen a maga jól felismerhető akcentusával mondja tovább, és egy kicsit (vagy nem is kicsit?) másképpen. László Noémi kötetzárása elégikus tónusú, daktilusok pergetéséből is kihallatszik, hogy a tűnt idő nyomában jár. Onnan még vissza tud térni a kifosztottnak érzett jelenbe, de "az áldó, hűvös ígék" "előző életei"-ben maradtak.

Kovács Géza: Variációk I.

Rendkívül figyelemre méltó, kiválóan szerkesztett, egységes első kötet a *Nonó*. Hogy lehet-e ezt a fajta asszonyi lírát változatlanul továbbírni, bennem kétségeket ébreszt. Hogy a többi "Serény Múmia" keserű-édes, hitetlenül-hívó, csúfondárosan kereső hangvételéből el lehet-e, el tud-e ragadni valamennyit, és ha ez sikerülne, a hozadékból az első kötet legalábbis egyenértékű költészet fakadna, nem kevesebb találgatásra, jóslgatásra ad lehetőséget. Annyi bizonyos, hogy László Noémi versvilágának erőteljes és a mesei utalások révén a misztikusba is átjátszható képisége szuverén magánmitológiát sejtet; egy nem irodalmi fogantatású világtapasztalatra épített világteremtő költészetre nyílik most még óvatosan kapu, amelyben rehabilitálódik a himnikus hangvétel meg az elégiába hajló panasz. Talán az Apollinaire-i modernség összetevői közül az "ordre" szava hangzik inkább hallhatón (egyelőre), ám mintha — egyelőre messziről — a kalandok is kísértének. Nem hiszem, hogy veszély fenyegetné László Noémi poézisét, ha valamivel jobban engedne ennek a kísértésnek.

Fekete Vince: Parázskönyv

Az általam a leginkább ismert ifjú erdélyi poéták közül az ő kötete mutatja a legváltozatosabb formákat, műfajokat, mindazonáltal nyelvileg Orbán János Dénes kísérletezőbbnek tűnik. Nála található a legnagyobb változatosság a hangnemet illetően (a komor-tragikusától a persziflázsig, a szatirikusig), ám minthogy istenkeresése nem oly mélyről jövő (legalábbis én így olvasom), a blaszfemiának sem jut el addig a határáig, mint Sántha Attila. Eufóniára törekvése, daktilusai zeneiségben megközelítik a László Noémi verseit, ám hűvös tartását, más-kor (mint a *Fergeteg hava* című versében) a non-fiction józangsga, a verssorokat tördelő módszerét szegezi a zeneiség ellenébe. Mégsem intézhetjük el Fekete Vince kötetét, hogy keresi hangját. A csoportosulásban (szerkesztőként, riporterként) kezdeményező szerepet játszik, lírája is hasonló magatartással jellemezhető. Műfajokat próbál ki, mint a *Tulajdonképp* ciklusban a *Hét slukk* címszó alatt összefoglalt hét, egyébként kezdősorával megcímezett rövid vers. Felújítja a rondót (a már említett "villongva" hangvételéhez alkalmazva), itt pedig a fő téma visszatérését arra használja, hogy a tételt jelölő mondatot mindig más konklúzióként csejgeti ki; vagy ha változatában közli, akkor az összegzés és (néhány esetben) a groteszk hatás kedvéért. Egy ízben szonettet ír a szonett-ről, ahol is nemcsak az általa 4-4-3-2-1-es szakaszokba osztott műnem a tét, hanem egy viszony újragondolása, részben a harsányan új költészet kinálta szavakon belül, de az élet újragondolása is, komoly-komolytalanul, elszánt-cinikusan. Kiváltképpen, ha nem felejtsük el, miszerint a vers címe *Parád*, a külön nyomtatott, tehát igencsak hangsúlyos utolsó sor viszont:

"S hogy: «Tölts hozzá bort a rideg kupába!»"

A költőietlen, tényeket közlő verssel is kísérletezik Fekete Vince (*Ostromzár*), a végén action gratuite-re emlékeztető gesztussal, amely nem a személyességet csempészi vissza, inkább francia forrás felé irányít, meg egy fel(meg)újított "új tárgyiasság" felé. Az előbbi tájékozódás sarkpontjait Gide és Camus regényeinek táján kereshetjük, az utób-

Kovács Géza: Variációk népi motívumokra

bit maga kísérletezte ki, nem utolsósorban saját panaszainak és keserveinek vélt "szubjektívizmus"—át ellensúlyozandó. Hiszen ebben a kötetben a póre meztelenségig ható önleplezés éppen úgy helyet kap, mint a nonszenszig hatoló, zárójelekkel, ragokkal megtört versbeszéd, a kidolgozatlan ötlet (*Hölgyek* című kétsoros) és a személyes kiszolgáltatottságnak előbb kozmikus, majd az ajánlás révén nemzedékivé, a versegészben pedig helyi meghatározottságúvá dimenzionálódó változata. A "haza" lehetséges jelentéseivel többen eljátszottak már, mint Márai Sándor Jókai Mórral írva, a hon és a haza szétválása százados tanulságokat sugall a *Himnuszban*, Cs. Gyimesi Éva beszédes kötet címe időszzerűvé és helyzettudatot szemléltetővé formálja a kérdést: *Honvágy a hazában*, Fekete Vince *Haza és haza* című verse (Mózes Attilának ajánlva) egy költői szereppel való szembenézés dokumentumának is fölfogható. A transzilván poétától elvárt szókincs, allegória, utalás immár nem a megszokott versépítésben kaphatja meg (megváltozott, változóban lévő, kétségekkel fogadott) jelentését, hanem abban a retorizált költészeti nemre való reagálásban, amely a szent és a profán belső dialógusából származtatható, felbontás és összerakás dialektikájának mentén szemléltethető. A háromszakaszos vers fény és sötétség "emlékmái"-val helyzet(tudat) megjelenítését vállalja, ugyanilyen értelemben él a magasság-mélység oppozíciójával is. Ami azonban valóban elfordulást eredményez a hagyományos képzetköröktől, a "vadnövény" emblémájának jelentésrétegzettsége, az "igék" jelentéstartalmának átstrukturálódása, és a befejező szakasz keserű (ön)szatírája, régi-önk alulról szemlélt történelme:

A sűrű pépből ki, nincs szabad út.
Oda, hol szöke fény nyaldossa a szobát.
Hova nem hozza szél jaguár szagát.
Ki haza vágy, de mindég csak haza jut.

A (költő)-sors egyébként szintén többször végiggondolt témája Fekete Vincének, s ezzel párhuzamosan az élhető élet, a létezők szabadsága készíti versbe-fogalmazásra. A pátosz ellen költőietlen, nem egyszer naturalisan nyers elemek versbe applikálásával védekezik, miközben nemigen vonja kétségbe a "fennkölt" stílusát, pusztán a köznap, a profán, olykor az obszcén, a vulgáris, kon-

textusába illeszti:

"hiányod csendben szórja rá díszeit
műfogsor rája és ébren éveit
belepi halkán hajdan szexfűillat."
(térden-könyökön)

Fölöttem papucsosan klappol egy nő.
Verset írok. Zihálását majd éjjel hallani.
Verset írok! A vékony panelleken áthallatszik.
Mit nem adnék most ázott-szamóca
melledért!

(Hétvége)

Ez utóbbi idézetben a felkiáltójelek sűrű használata a retorizáltságot idézheti föl, meg talán még az a tény is, hogy a költői cselekvés párhuzamosan fut az érzéki emlékezéssel, amelyet a jelen realitása hív elő, valamint a költői gesztus fokozása (előbb ponttal, majd felkiáltójellel záruló "hiányos" mondat).

Fekete Vince olykor a kíváncsnál jobban van elragadtatva egyébként szellemes ötleteitől: "malmoz Isten é(r)veinkkel" verszárlatot egy másik versben "s mi hátra volna é(r)v..." követ, A *Szellem és a szerelem* igen "ötletes" előadását némileg zavarja a rimelés olykori erőltetettsége, ennek következtében a kissé ügyetlenkére sikerülő sor: "vakarja mindenét iszonytal" (sem a "leszart Szellem", sem a deretorizáló előadás nem igényli a módhatározót, de rímhívó szóként az "azonnal"-t kell előlegeznie); annál többet mondók, szinte epigramma-változatot körvonalazók a "slukkok", a kegyetlen-csattanósra formált (*s megint előlről*), az akartan "kancsal" rímmel záruló (*mostanság az*), valamint a (*rétegek*), amelynek Edward Lear-hez és Kosztolányi badar verseihez méltó játékosága a legkedvezőbb oldalról mutatja föl Fekete Vince versteremtő képességeit. A kötet cikluson kívüli, más betűtípussal szedett *Epilógus*ának alcíme zárójelben: *A modor elveszejtése*. Ki által? — kérdezhetnők. Baudelaire-t idéző határozottsággal szól az olvasókhöz (Baudelaire-nél képmutató, Franz Werfelnél embertestvér), előbb komolykodva, majd beleérezve e komolysággá hajló komolykodásba eltörni látszik vagány(kodó) Prosperóként költészete varázspálcáját, megtérést és megbékélést versel meg (játszik el?). S így talán arra is következtethetünk, hogy evvel a kötettel mindenképpen lezárult egy küzdelmes, kereséssel teli pályaszakasz.

>>>>> folytatás a 12., 13. oldalon

>>>> folytatás a 11. oldalról

Sántha Attila: Münchhausen báró csodálatos versei

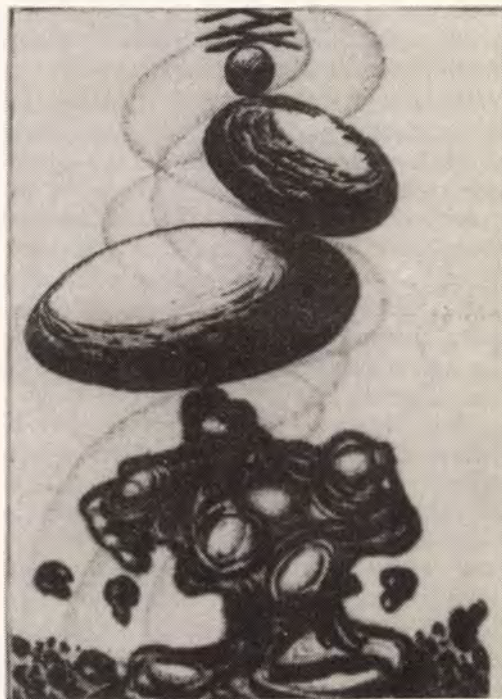
Filozófálgató líra a Sántha Attilaé; ezt úgy gondolom, ahogy Bahtyin Dosztojevszkij regényírását, miszerint az orosz író nem tézis-, hanem eszmeregényeket alkotott. Mintha Sántha Attila is eszmeverseket vetne papírra. Nem egy eszme verseit, hanem eszméit az irodalomról, a világról, amely versebe foglalható, foglalandó, mindenáron versebe írandó. Hiszen nincsen olyan mozzanata a változékony létnek, amelyben ne lenne költészeti; merthogy a lét Sántha Attila számára vita, dialógus, "puszipajtásaival" vagy éppen Istennel, a "doktor úr"-ral vagy Platónnal, ebben a kötetben még a fa is levelet ír, a collstokk is kérdez, majd vállalkozik, két vénember "dalolgatva haladoz", "az ég a földdel elbeszél"... Amit hangsúlyosan mondanó volnék: Sántha Attila akár a szónak régi értelmében is *gondolati* költészetet művel. Megteremt egy alteregót, egy XX. századira, optimistán kiábrándult formált Münchhausent, aki már csak abban bízhat, hogy önmagát hajánál fogva húzhatja ki mindabból a slamasztikából, amelyet évszázadok bölcsellete sem tudott értelmezni, hogy aztán újabb meg újabb irodalmi utalások révén hol stílusimitációval (*Őszi harmat után*), hol népdaltörredék megidézésével (*Sóvárgás délre*), hol Tóth Árpád Goethe-fordítása rimének: *Éj—ne félj átvételével*, hol *Két vers* cím alatt összefoglalva Jézus és Lucifer megjelenítésével egyfelől a világkultúrában tett kiruccanásairól adjon számot, másfelől (idézek a *Sóvárgás délre* című versből): "Lobogó, lobog a szellemem/délen, valaki másban." Az én meg a nem-én, az ittlét meg a máshol-lét egymást feltételező kettősét versebe foglalva, egyben azt is tanúsítja, hogy a meghasadt és torz optika nélkül is torzult világban csak ott találkozhatnak. Ami viszont Sántha Attila bizalmát fejezi ki a leírt szó (vers) erejében, abban nevezetesen, bármily játék, akármitféle grimasz, tájnyelvi beszéd, "basic"-magyar ellenére (vagy éppen azért?) lehetséges párbeszéd, van mód a(z) (meg)értésre, Münchhausen és (Troppauer) Hümér inkarnációja biztosnak látszik lenni (jó?)dolgában. Persze, az is lehet, hogy mindez csak látszat, a malackodás, a nonszensz, a rejtős mondatkontaminációk nagyon is esendő-érzékeny poéta-lélekről árulkodnak, akár Rejtőnél. Csupán az a kérdés, hogy líra, költészet-e ez még? Vagy beletartozik abba a törekvésbe, mely elidegenít a régimódián, ám azért vállalhatóan költő-költészet-fogalomtól? S az akartan költőietlenül szóló, helyenként kongó vers rendkívül tudatos munka eredménye?

"Könnyebben megy át
a tű a tevé fokán
mint gazdag az úttesten"
(Példabeszédek)

"Verset írok.
Hogy miért, nem tudom.
Odakint kutya kóborog.
Kábul a pengeblokk."
(A kábulós pengeblokk)

Kérdéseimre a transzközép-kiáltványokból sem kapok a magam megnyugtató válaszát, így igen bizonytalan feltételezéseimre, még bizonytalanabb olvasatomra ha-

gyatkozom. Sántha Attila, Fekete Vincéhez hasonlóan, verset ír a versírásról. Csakhogy számára a versírás olyan önértelmezés (vagy olyan önértelmezésnek tűnik), amelyben immár nem a szemléletre jellemző a groteszk, hanem a világra, amely körülveszi a hinni és verset írni akaró gondolkodót. S hogy a világ eredendő groteszk voltát adekvát módon érzékeltethesse, nem egy versének indítékait, szavait, lehetséges értelmezéseit akartan fontoskodó lábjegyzeteiben gondolja tovább. Vers és lábjegyzet így egyenértékűvé válik, s ez részben kérdőjelet biggyeszt a vers öntörvényűségének tétele után, részben vers és értelmező próza egy töröl fakadtságát, összetartozását jelzi. Sántha Attila sokjelentésű világot tételez, Shakespeare-től Hamvas Béláig, García Lorcától a Bibliáig minden kulturális emlékek helye van Sántha Attila (költői) világában, mert minden szöveg önmaga (nem cáfolatává, hanem) módosulássá válik, ha újragondoljuk, ha idézzük. Sántha Attila *Mór-dalok* ciklusa talán Kovács András Ferencig vezethető vissza, az ő Pessoa-t idéző *Mint a mór egy portugál szonettben* című verse pásztáz végig a világkultúrán, megjelenítve a "barbár Ungheretto"-t, Janus

Bartha Béla : Zsonglőr

Pannoniust: "Talán verseiben túl sok az idegen/szó, izgága illat, szeme szomorú jerikói virág,/ha visszapillant, mint a mór egy portugál szonettben, és megérti végül —". Sántha Attila különféle égtájakra kalauzol és különféle léhelyzetekbe: A nagy halászok József Attila búvóló dallamára emlékeztet, Federico halála Lorca lírájára, a Kosztolányi emlékezete egyszerre citálja a magyar költő néhány motívumát (a bús felnőttek keserveit) meg vezet át travesztíába, A gerillák hasonlat formában jelzi a dél-amerikai vonatkozást, a szibériai életképek egyike-másika depoetizált leírások révén a szebb napok emlékébe ágyazódik, miközben a szó-játékok szüntelen figyelmeztetnek, hogy "másról van szó": "a körözött lekörözi a kaviárt".

Végül is annyit látok csak világosan, hogy Sántha Attila kötete a transzközép eszmét poétizálja át. Transz: mert régen túl van azon a lírán, amely poétika-tankönyvek szerint tanítható, tanulható, "örök" érték csíholható ki belőle, ha valaki szorgalmasan

gyakorolja. De túl van az avantgárdon is, mert nem robbantani akar, hanem alázat és góg, közöny és hit között rálelni a hitelesnek elfogadható szóra. Ám ezért közép is: mert szélsőségesnek minősíthető szókimondása ellenére tiszteli azt, amit értéknek tud tartani. Vagy ahogy a számomra még a verseknél is többet mondó, költői prózába átszövő előszóban állítja:

"Igen, Münchhausen az Übermensch, az ember feletti ember, aki rájön, az ember feletti ember maga az ember, aki felszabadítja magát, hogy önként tudja magát alávetni a maga választotta világ törvényeinek, jelen esetben Münchhausen különbejáratú világa törvényeinek. Gondolkodj merészen, mondja Münchhausen, és mégse légy forradalmár, hanem légy te magad. Igen, csak ennyiről van szó, nem magasabbrendűen élni, csupán jobban és érdekesebben, miközben valahol megjelenik a megjeleníthetetlen, maga az Isten."

Hogy Sántha Attila mit folytat a maga fölkinálta lehetőségekből, nemigen jósolható meg. Útjai-botladozásai lírája elmélyülését, megkezdett műfajainak finomítását, alaposabb körülírását ígéri.

Orbán János Dénes: Hümériáda

Hogy a *Hümériáda* vitát robbantott ki, nem meglepő. Az lett volna a meglepő, ha nem robban ki. Nemcsak a szabadszájúság okozta a meghökkenést, a felháborodást. Hiszen nyilván a világirodalmi rangsorok első helyein ékeskedő Shakespeare vagy Aristophanes, Rabelais vagy Goethe kap csak elnéző mosolyt némely mogorván szigorú ítészől; mástól, főleg élő és még inkább ifjú, netán elsőkötetes szerzőtől ez a fajta blaszfémikus hangnem aligha számít bocsánatos bűnnek. Orbánnál Apollinaire tankönyv-versébe Rejtő-figura lép be, időt, lázat, halált perszifláló versprózájának humorát a Petőfi-idézet ("ágyban, párnák közt") emlékezete és az abszurd szituáció közötti discrepancia alkotja, más, blaszfémiától sem mentes sorok bevezetője egy műnépdal-parafrazis:

Császármetszéssel jöttem a világra,
miután Isten közölte anyámmal,
hogy a fogantatás nagyonis szeplős volt.

A már Arany Jánostól avítottak-elhasználtak minősített halál-talál rímpár a morbid dalszerűséget van hivatva képviselni; ellenben Dante-parafrazisába magyar nyelven megismert Villon-emléket csempész, hogy aztán vulgáris szófordulatokkal görgeesse tovább a verset — Hümér-módra:

"Benne-létem útjának negyedén
szemeimet én is rányitottam
— mert éreztem, hogy túl kevés az én —
a nagyvilágra. (...)
Hogy mitől döglök, végül is beláttam,
a légy s a nő (...)
Máskor mesélem el, hogy én, a léha,
mennyi kártyát és mennyi szart kevertem,
és mily sötétlő ágyékokban jártam."

Tragédiák és cipők címmel Madách álomtörténelmének vízióját foszlatja szét azzal, hogy Hlavács, a cipész ébredésébe építi bele; s a cipész (geroj nasevo vreme; korunk hőse?) kilépne a ráaggatott Ádám-szerepből, és lenne önmaga, tehát cipész. De az egykor volt álca ránóni látszik, cipészként is madáchi hangon szólal meg, befejezve a szonett tizennegyedik sorát, mintegy ráadásul, tizenötödik sorként kiszólva a szonettből, a

versből, a költészetből: "Lépeggess bátran, fajzatom!" Ugyanakkor a mondattal önmagához is hű maradhat a cipész-Hlavács, aki Galambbal együtt vesz részt az Apollinaire-verset utánzó lapszélírában.

Az azonban (mondom újra) hiba volna, ha átköltésekre, travesztációkra szűkítenénk le Orbán János Dénes költői látókörét. Ám amit a "lapszélversek"-kel tanúsít, hogy tudniillik: az "alulról", a "popularitás" felől szemlélte, az argó nyelvkincséből merített magyar és világirodalom valójában szűkített kulturális, nem pedig anti-kulturális emlékeztetőként értékelhető. Mivel nem tagadja a kultúra emlékeztetőbe vésődő, folyamatosságával a jelenben szüntelenül rögződő hatástörténetét, csupán egy egészen más kultúrafogalmat, költői nyelvi reprezentációs cselekvést jelenít meg, amelyben a kávéházi — rejtős — szellemeskedésektől a tolvajnyelvi fordulatokig bezárólag egy új nyelvi magatartás körvonalazódik. Faludy György retorikus-érzelmes ál-Villonja Orbán János Dénesnél józanabbá, kihívóbbá válik, s a bravúrossá formálni akart verselés segítségével a játékos mozzanatok erőteljesebbre formálódnak. Innen egyenes út vezet a képtelenbe (*Ablakaink csak jönnek, mennek*), az illogikusba (*A város is hordoz csodákat*), a merész asszociációs sorba, amely kötetzárásként a hazatalálás illúziójával kecsegtethet. A *Séta* című verset egészében érdemes idézni:

"Átöleli az oszlopot, lehúti homlokát
az életveszélyt hirdető táblán, kikerüli
a remegve siető asszonyokat, dörzsöli
esőcsöppektől viszkető arcát

— tükörben kettétört angyalok.

Sínek a tenyérben. Lányomok:
arcok a sárban. Kómosoly, plakát.
Kilép a térre, és a fény
véresre karcolja homlokát.

A városban, ahol teste élhet."

Az összefüggéstelen megfigyelések egy járókelő (városi) benyomásait rögzítik. Korántsem tárgyilagosan, noha tárgyyszerűen.

A jelzők jeleznek, méghozzá részvétet, fenyegettetést (a két szóba írt *hirdető tábla* üzen, ezúttal *életveszélyt*), a két versszak közé ékelt, gondolatjellel kezdődő sor a tragikus és a torz felé egyaránt kinyílnak. A következő versszak nominális szerkezetei az időtlenbe vetítik a benyomásokat, és csak messziről sejtetik a személyesét. Hogy aztán megjelenjen (ismét) a vers lírai hőse, a lét elviselője. A befejező sor a feloldódást ígéri, az utolsó szó, az *élhet* ige perspektívát nyit(hat), bár bizonytalanságával kétségeket ébreszthet. A jelenlét szavaival cseng ki a vers.

A kötet hátsó borítóján található *Vázlat (hátlapvers)* fogalmazza meg az egész kötetben végighúzó, de legalábbis a kötet főbb gondolatait tartalmazó (vezér)motívumokat, egy-egy versre emlékeztetve idéz sorokat, kifejezéseket, s mintegy az önidézetek hálójába szövi bele a versekből föltárható nyelvi magatartás itt összegződő elemeit: a groteszkre való hajlamot, a dekanonizációs gesztusokat, a popularizáló-deretizáló előadást. A *Séta* című versből a zárósort kerül ebbe a kontextusba: "A város, ahol élhet a test", gondolatjelek közé a névadást, a megnevezést illeszti a hátlapvers; *Kolozsvár, Brassó, Budapest*: egyetemi civitását, születése helyét és a fővárost, amelyben a lapszélverseknek számos megidézett poétája élt (Vörösmartytól József Attiláig). A vers és a létezés köre tágul, mítikus méreteket ölt:

"zavaros, langyos, sárga tó,
fásult, rohadt és gyilkos éden,
ahol hempereghet a lélek,
míg elmerül az ég vizében."

Az utolsó szavak a József Attiláéit visszahangozzák, de a jelen költőjének (vers)magányát árulják el. A meghökkentéssel palástolt sebezhetőséget, a szinte kamaszos szókimondáshoz mért irodalomtörténeti ismereteket. Hogy ezek még nem mindegyik versben erősítik egymást, mit sem von le a költő kísérletezgetésének eredményességéből. Mivel a szöveket, a rejtős szituációkat is költészetté formálni képes tehetség jelen-

léte alig vitatható. Amit várhatunk, nem több és nem kevesebb: a nyelvi változatosság és vele párhuzamosan a gondolatosság még markánsabb érvényesítése, egyben a szigorúbb szerkesztés, az időnként erőtlenebb (ám kényelmesebb) megoldások elkerülése (az *Óda a kövér nőhöz* csak mulatságos, mint ha nem tudná időben befejezni a verset poétánk).

Végiglapozva a négy verseskötetet megint leírhatom: az *Erdélyi Híradó* és az *Előretolt helyőrség* közös kiadásában, Kolozsvárt, 1995-ben megjelentetett versek esemény-számba mennek. Nemcsak Kolozsvárt, hanem Szegeden, Budapesten is, akárhol, ahol szeretnek (még) verseket olvasni. Történt valami, nem holmi csekélyesség, Arany Jánossal szólva, kihívás minden költőnek, költészetről gondolkodónak. Fekete Vince nem csekély önérzettel vont meg a *Serény Múmia* egyeztetendő mérlegét: "belemostuk lábunkat kies transzilvánista irodalmacskáink pisztrángos vizébe", majd odaveti: "Fityisz az elvárásoknak, és fityisz egy bizonyos fajta olvasórétegnek, de cinkos összekacsintás egy (kialakulóban levő) másikkal." S a lehetséges ellenvetésekre válaszul: "A helytállást és a megmaradást (...) — legjobb tudomásunk szerinti minőségi áruban gondoltuk — gondoljuk el." A *Serény Múmia* rovat alcíme hadüzenettel ér föl ama "bizonyos fajta olvasóréteg" szemében: "Ha majd minden rab-szolga nép/jármát megunva olajra lép..." Ami történik az erdélyi irodalomban: egy irányzattá alakult csoport irodalmának önvédelmi harca az esztétikai szempont érvényesítéséért, a kritikai hang jogainak maradéktalan elismertetéséért, a világszerte népszerűsödő költői gesztusok, performance-értékű versbeszéd befogadtatásáért. Hadd zárjam ismertetésemet Szócs Géza egy versének részletével:

"Azokhoz szól
akik remélnék
s hisznek a költő
ének-
ének"

KIRÁLY ZOLTÁN

Drogdilemma

Nem hallom belőled Strausst,
csak félhangokban élsz.
Elmebontó faipari kombinát.

Ha

Ha meghajlítod a pengém
amiben lakom,
magaddal kell vinned minden
átkutatathatatlant útra.

Soha nem féltem attól, hogy
közvélekedésben eltaposott
húgyban-rohadó csikk leszek.
Mindig attól féltem, hogy
félíg befutott vonat leszek.

A csörgőóra, mint magam

vizes, hanyatlott óráimban
tűzkéken jelennek meg
tömegpusztító szerelmeim,
hangyák masíroznak a tankcsövön
mint cimbalom,
égszínzöld pocsolóiban úsznak
a harmadosztályú kurtizánok.

Eset

Volt egy lány.
A legnagyobb élvezete
egyedül buszon utazni,
a vége az lett,
sétáltam az integrált
áramkörökben.

Nem Vers

Nem nyilvános érzés
nem észlelése
nem pont akkor
mikor nem vagyok éber.
Nem probléma.

almostquiteenough

mikor arra várok, ti is
várva várjátok engem, aki
évekig várt rátok
O l y a n...
— Mert nem én vörösöztem be
— Nem én kapartam ki
— Nem én robbantottam fel.
ÉS ENDEM NEM ÉRDEKEL:
HOGY KI VÁR ÉS MIRE

0,75% vers

Tetszel magadnak mikor rámnézel
pedig szememben elfajult vágyak élnek.
Ha hasamra ül a hét törpe
lelővöm a lovamat.

Voltjaimhoz

.....
az idő
lassabban
telt
benn
e
tek.
CSUHAJDA!

Vers a meghurcoltatott
jézuskrisztusról
ki elvesztette
mobiltelefonját:
.....

Serény Múmia

Újabbkori fondorlatok — XVI.

A ketrecbe zárt hős

— A janzenistákat is törvényen kívül helyezik?

Racine a márványkandallónál tébláboló fiatalember kérdésére összezerzen. Pedig ő is csak úgy ül ott, lazásálva, a király történetírójának kijáró íróasztal mellett, mint aki már régóta nem gondolkodik; időnként beharapja száját (a fájdalomtól), különben kimerültséget érez a magányos semmittevéstől éppúgy, mint a semmitmondó fecsegéstől. Legszívesebben válasz nélkül hagyná a kérdést (a tehetetlenség érzésétől ma hasonlóképpen mérgeződik, mint a romló testét nyűgöző szenvedélytől egykor); groteszk mozgású, rút kis emberke, gondolja Saint-Simonról — de herceg! Könnyű neki meg-gondolatlanul szószátyárkodni!

— A ketrecbe zárt hős! — hangzik az ifjú bókja, mintha megérezte volna az idős ember habozását. — Csoda, hogy még nem ették meg az ön szívét a kirafinált ész ragadozói.

Jó lesz ébernek lenni: Saint-Simon herceg ért a hízelgéshez, de magasztalásába rendszerint gúny vegyül; szenvedélyes csúfolódó hírében áll. Legutóbb Lajos nagy mellényt viselő, semmiből felkapaszkodott minisztereit szapulta Racine előtt s velük együtt magát a királyt, aki a legesetlenebb hízelgést is szívesen hallgatja; ez teszi kíméletlenné aztán a legnyilvánvalóbb igazságok kimondóival szemben.

A herceg most az ajtóhoz lopakodik, hirtelen megnyitja, kinéz.

— Lépten-nyomon belebotlik az ember hol egy lakájba, hol egy fattyúba — közli, sietve, magyarázatképpen, miután gondosan becsukta az ajtót.

— Tízezer ember él a palotában, herceg
— szólal meg végre Racine kissé kény-
szeredetten.

— S kiről mit lehet tudni... — hangzik a kétértelmű replika. — Illetve, lehet tudni, szinte mindenkiről.

Racine mintha kíváncsiságot mutatna:
— Rólam például mit tud?

Saint-Simon herceg kivár, nem zavartan, inkább jellemzését fontolgatván: – Ön hiába költözött ki ide Versailles-ba, a hízelkedés iránt máig érzéketlen maradt, nem veszi észre, mi van az intrikák mögött... Néha már bosszantóan nehézkesen mozog; mondhatni szinte csak mocorog a kecses bútordarabok és karcsúsítottan illegő-billegő derekak között.

— Önből még költő lesz, Monsieur Saint-Simon. — Racine közben kissé illetlenül elfordul beszélgető partnerétől, s szórakozottan mered egy távoli pontra.

— Nem lesz, Monsieur Racine.
Az ifjú állhatatos tekintettel nézi a drá-
maköltőt, aki felkapja fejét:

— Ó, persze, hogy nem; hisz ön hercegnek született. Bocsásson meg, hogy egyszerűen csak urazni mertem.

— Sokkal érdekesebb eset ön, semhogy ilyesmire figyeljek.

— Túl előzékeny velem, herceg. Hirtelen nem is emlékszem, mikor mondtam önnek olyasvalamit...

— Nem amit mond — csap le a bizonytalanul lebegő gondolatra a herceg —, hanem ahogy mondja, számomra az az érdekes. Ön olyan sokoldalú szellem, hogy egymaga külön akadémiát nyithatna; de lám, itt, az udvarban az alakoskodás és törleszkedés elit iskolájának még az ábécéjét sem volt képes megtanulni. Ezért tudtam az imént is egyből leolvasni az arcáról meggyőződését: nem azért tartja lehetetlennek, hogy költő legyen belőlem, mivel hercegnek születtem, hanem mert mesterkéltnek tartja a stílusomat. — Lesüti szemét, halk vallomással. — Aki ilyen nyakatekerten, rikító szóvirágokkal fejezi ki magát az egész udvar előtt, arról ugye nehezen feltételezhető, hogy otthon,

Baróthi Ádám: Napraforgó

négyszemközt a fehér papírral, egyenes tollat és fekete tintát használ. — Megpróbál mosolyogni. — De hát ez önt ne izgasa... Van elég gondja ezenkívül is. Halottam egyet-mást újraéledő kapcsolatairól a Port-Royal-i kolostorral.

Racine beharapja száját, mint aki nem kíván szólni. Talán nem a bizalmatlanság miatt teszi. Föl akar állni — fájdalmas grimaszba szaladnak ráncai —, nehezen sikerül.

— Rosszul van talán?! — Saint-Simon.
herceg odasiet hozzá.

Racine, elhárító mozdulatot téve kezével:

— Megelégettem... ezt a nyomást.

— A külső vagy belső nyomás értendő ezen? — A rút emberke felajzottan figyel.

Racine restell testi kínjairól, hasfájásáról beszélni. (Puffadtság, dagadtság — vagy valamilyen daganat? Szóbeszéd tárgya ez már úgyis, elege van a sajnálkozásból meg szemforgatásból.)

— A viláért sem akarok indiszkrét lenni — suttogja az ifjú herceg (s Racine némiképp megnyugodva konstatálja magában, hogy nem sopánkodó fajtával van dolga; legfeljebb intrikára vadászóval). Megint az ajtóhoz siet, hogy ellenőrizze: nem hallgatózik-e valaki? Váratlanul rácsap a kilincsre, kinéz. Majd Racine felé tartva, gyanakvó fejcsóválással:

— Még kiderül, hogy valamilyen tökéletesebb módszert találtak ki. — Körül néz. — A bútorok nem rejthetnek senkit. Mit gondol, nem lehet itt valahol titkos ajtó?... — Miután végigtapogatta a falat, bizalmas hangon: — Őrnel nemcsak mint történet-, de mint drámaíróval is elégedetlenek. Vagy az információim tévesek volnának?...

— Terhes, kellemetlen lénynek kezdem érezni magam — mondja Racine, kínosan lépve egyet-kettőt. (Csak nehogy a távozásra bírándó önbizalomhiánnyal együtt a kellemetlenkedő szelek is meginduljanak belőle.)

— Úgy érti: mint az udvar, akarom mondani: a Lajos történésze? — A herceg hangját egy kis elégtétel mellézköngéje mintha felerősítené. Látván, hogy Racine nem felel: — Ön néha úgy beszél, mint a kinek valamitől tartania kellene... A kegyvesztéstől netalán? Miért nevezte volna ki a király éppen önt történetírójának...

Racine töprengve, mint aki már tudja
a választ:

— Ezt kértem én is.

— Ha nem lett volna meg minden szakmai és erkölcsi garanciája annak, hogy...

A herceg elgondolkodva föl-alá sétál;
végül nem ő fejezi be a mondatot.

— Ahol még Fénelon érsek is, a hercegi-
ifjak házitánítója is kegyvesztetté válha-
tott!

— Madame de Maintenon bigottságának köszönhetően.

— Olykor már attól félek — suttogja Racine —, hogy nem fehér ágyban fogok meghalni...

Saint-Simon herceg hosszasan tanulmányozza a megtört tartásban álló idős embert.

— Őszintén bevallom — szólal meg nagy későre —, hogy nem merném magamra vállalni a tragédiaíró dilemmáját... azét, aki hivatalosan megfosztatott az öröklött példaképek feltámasztásának és a törpe jelennel való szembesítésének lehetőségétől. Tudomásom szerint önnek minden idejéről és szellemi terméséről be kell számolnia.

>>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>

— Az ifjú herceg persze nem talál indoklást ekkora megalkuvásra.

Saint-Simon közelebb lép Racine-hoz; kedveskedő mosolygással megpróbál oldani valamicskét partnere kimértségén. Úgy látszik, nem sikerült még elhárítania minden akadályt, hogy kielégítse kíváncsiságát:

— Feltételezésem szerint Lajos volt olyan könnyelmű ígéretet tenni önnek a janzenisták kiűzőzésének felfüggesztésére vonatkozólag...

— Én beértam kevesebbel is — válaszolja Racine. — Elég volt annyit hallanom öfelségétől: "Még nem döntöttünk az ön janzenistáinak sorsa felől!" — Tréfába bújtatott őszinteséggel: — Az én koromban felér egy szívig hatoló pengével: későn jönni rá, hogy hitegettek.

— Fiatalon is könnyen és szívesen csaljuk meg önmagunkat, legtöbbször hiúságból. — A herceg nagylelkűsége már-már áradozóvá válik. — Nem is szükségeltetik hozzá az ön egykori teljes szorongatottsága... Higgye el, mindenről tudomásom van. Családjának nélkülözéseire gondolok elsősorban. A kompromisszum pillanatában nyilván mérlegre került gyermekeinek a jövője. S bár létszámuk egy magánintézeti osztályra is csaknem elegendő lenne, a király adakozása valójában oly méretű volt, hogy nyilván egyikük sem szenved hiányt semmiben.

— Ha jól értettem, herceg, ön váratlanul mégis felmentést osztogat. Csak azt nem tudom, kinek: nekem, aki vállaltam ezt a kétes kompromisszumot, vagy királyunknak, akinek módjában áll mindent és mindenkit megvásárolni?!

Ez a szokatlanul merész hang végképp elveszi a herceg kedvét attól, hogy nagyok vagy kicsik szemétdombján kapirgálva olcsó kéjelgésben lelje örömét.

— Amennyire indokoltnak érzem azt, amit ön tett — körbesétálva az íróasztalt, időnként lábujjhegyre áll, hogy jobban a Racine füléhez (tudatához!) férközhessem —, épp annyira csodálkozom a király nagylelkűségén most, midőn napról napra ijesztőbb hírek érkeznek vidékről az ország nyomorúságáról, s az udvari pompáért felelős tanácsosok hiába igyekeznek a legelképesztőbb paragrafusokkal helyrebillenteni őfelsége lelki nyugalmit. Mit szól a Sorbonne tudósaival aláíratott legújabb jogi bölcsekedéshez? "Az alattvalóknak minden vagyona a király tulajdona. Ha tehát a király alattvalóinak az utolsó párnáját is elszedi, nem cselekszik egyebet, mint hogy a sajátját veszi el." — Megáll a parókatól takart öreg szempárt kutatva, mintha szuggerálni akarná. — Ezek szerint Lajos, akinek már rég nem áll módjában pénzzel megvásárolni azt, amire szüksége van, kedve szerint bármit ingyen megszerezhet.

— Most már kezdem érteni, miért csodálatos őfelségének irántam tanúsított nagylelkűsége. — Racine ahogy leül, elomló testsúlyától a szék nyikorogni kezd. — Bár megnyugtathatom önt, herceg,

hogy tőlem a jelentős
pénzjáradék ellenében
sem kapta meg a kedve
szerint valót.

— Ez is benne foglal-
tatott abban, amit önről
feltételeztem — jegyzi
meg a tőle szokatlan ro-
konszenvvel az élesnyel-
vű herceg. — Egy do-
loggal azonban, beval-
lom, minden elképzelé-
semet felülmúlta nem-
csak írói, hanem a "király
belső szolgálatára ren-
delt nemes úr" minősé-
gében is. — Leül Racine
közeliében. — Emberi
gyöngéim közé tartozik,
hogy igyekszem min-
dент megtudni a hozzám
közelállók magánügyei-
ről, úgyhogy ne kérdez-
ze tőlem, miért és
hogyan szereztem be ér-
tesüléseimet. De tudom-
ásom van róla, hogy
ön, kijátszva a szigorú
ellenőrzést, megszegte
a királyi figyelmeztet-
ést. A tilalmat...

— Nem ön az első, aki ilyen kerülő úton próbál esetleg gratulálni legújabb, bibliai tárgyú tragédiám megszületéséhez — nyugtazza az ifjú élénk tolakodását megbocsátó mosollyal Racine. — A király kezében is járt már a darab.

Saint-Simon herceg elképedve: — Na, és miként reagált rá?!

— Sértetten tett szemrehányást: "Ön becsapott minket! Mégis tragédiákkal vesztegeti a drága idejét!"... Mire én magam, hogy Madame óhajának igyekeztem eleget tenni, és ő kért fel még az elhunyt férjének emlékére, és írtak valami erkölcsösöt, és tőle a alatt álló Saint-Cyr leánynevelőintézetének.

A herceg csodálkozva: — Önnek sikerült megnyernie annak a bigott asszonynak a támogatását?

— Szó sincs ilyesmiről. Madame de Maintenon egy vallásos tárgyú ódára célzott annak idején. Végül is nincs mit tennie — a tragédiát a biblia alapján írtam meg —: le kell nyelnie a keserű pasztillát.

A herceg vihogva: — És Lajos vajon lenyeli?

— Őfelsége rámförmed majd, hogy mit akarok a csöcseléssel a színpadon?! Vegyem tudomásul, hogy egy uralkodónak nem lehetnek hibái, még az ókorban sem!...

— Én ilyenkor, amikor a legjobban dühög, ártatlan képpel, rutinos udvarias maniere-ban ezt szoktam kérdezni: "Mi-

CZEGŐ ZOLTÁN

Hajnal előtt

Hajnal előtt pár perccel

egyetlen ároa csillag virrasztott érettünk az égen
En épp azon tündöttem feszültem
vajon Kiskati meg tud-e élni szerelem nélkül

Továbbá megnéztem századszor is
a sarki ibolyát Tegnap három virágot vetett
És akkor vágott halántékra a hír
(Vigáznom kell nehogy engem is eltakarítson)

Tudniillik

az ENSZ-erők elhalasztották az egyik boszniai tömegsír feltárását ugyanis a munkálathoz szükséges szakértő kutyaikat sürgősen Mozambikba kellett szállítani

*Mikor anyámat a kommunizmus csúfjára
a baptista hitben temettük Székelyudvarhelyen
egyik fegyelmezett percmről a másikra
mintha csak rám vetették volna bejött egy srógörce*

Isentől nekem juttatott lányom Eszter
esdve kért akkor Apu ne sírj ne sírj
Hála az októberi langyos ősznek (anyám utolsó földi mosolya)
sikerült abbahagyni Sosem tudhatom meg immár
mi volt a tizenkétéves gyermek bordaközi hullámhosszán ott

Egyelőre nem tudni hogy ebben a
 abban a korban a halottak komor halmaza
 mennyire fegyelmezett és megértve földi bajaink
 mennyire tud türelmesen várni sorára

Annyira tudok felni köztetek
Már szinte szégyellem
Kattintni egykor a hajlataink is összecsukódtak
Álomban is együtt fordultunk az ő illatos lepedőjén
akár a csillagok erdeje az örökkévalóságban

Pajzsom
Zuhatag életem vala az ő drága vállá a háta

Ebek kutatnak utánunk Vadkutyák
Mi hófehér gyertyánfaröngök
úgy heverünk zötykölődve a göncölszekéren
Jéghideg kulcscsontod öblébe zokogom belé
hogy az Úristen legyen irgalmas mihozzánk

Budapest, 1996. aug. 4.

vel bizonyítsam felséged iránti hűséget?!" Mire Lajos: "Önnek, herceg, koránál fogva is alkalma lehet jóvátenni..." Satöbbi, satöbbi! (A falhoz lép, hozzáta-
padva fülel. Racine-hoz.) Nem hallja? A király énekel.

Racine az asztalra támaszkodva lassan feltápáskodik ültéből:

— Nem egyedül. Ilyenkor, aki teheti, öfelseje megudvarlásában verseng.

Saint-Simon herceg élvezi a komédiát:
— Ez a kappanhang a Beringhen márki... Ön pedig, akár egy rebellis! — Alig tudja visszafojtani kacagását. — Csak nincs büntudata?!... Ép eszű emberek hogy képesek annyi gügyeségre... — Elemében van megint. — Seneca Claudius császár halálakor állítólag azt mondta: "Vagy királynak vagy bolondnak kell születni!"... Azóta sincs hiány sem egyikben, sem a másikban.

A gúnyos vigyor ragályos, Racine to-
kája is rángani kezd.

BUSTYA ENDRE

ERDÉLY HÉT KÁLVINISTA KOLLÉGIUMA

4. A Marosvásárhelyi Református Kollégium

II.

Az előbbieknél során már több ízben szóltunk Izabella királyné ingadozó-halagató magatartásáról a megüresedett klastromok református iskolák számára való átengedését követelő rendekkel szemben. Végül az 1556. november 25.—december 7. között tartott kolozsvári országgyűlésen engedni kényszerült a rendek nyomásának, s a XXIII. törvénycikkelyben név szerint is kijelöli Kolozsvár és Marosvásárhely egy-egy kolostorát iskolahelyiség céljára (Marosvásárhelyen a ferencesek elhagyta klastromot), ám a végrehajtást késlelteti. A rendek még nyomatékossabb felszólítására az 1557. február 6-16. közötti gyulafehérvári országgyűlésen Izabella kénytelen végérvényesen átengedni a két klastromot, az 1557. június 1-10. közötti országgyűlésen pedig már az iskolák fenntartását és működését biztosító évenkénti jövedelmekről is rendelkezni kényszerül: a kolozsvári iskola fenntartására és tanulói táplálására 100 forintot, a székelyvásárhelyi iskola számára pedig a székely dézsmából 250 forintot. Ugyanezen adományokat folyósítva, a jövőre is biztosítja János Zsigmond (1540-1571) fejedelem (1556-1571) is az 1565. januári kolozsvári országgyűlésen; Báthori Zsigmond (1572-1613) fejedelem (1581-1597) az előbbi segélyhez még 250, Báthori Gábor (1589-1613) fejedelem (1608-1613) 300, Bethlen Gábor (1580-1629) fejedelem (1613-1629) pedig — négy különböző részletben — 1500 forintot ad az iskola céljaira. A Bethlen Gábor által rendelt segélyből I. Rákóczi György (1593-1648) fejedelem (1630-1648), aki feleségével, Lorántffy Zsuzsannával (1600 körül-1660) együtt sokat tett egyháza és az iskolák felvirágoztatására, valamint I. Apafi Mihály (1632-1690) fejedelem (1661-1690) is megújított időnként 100-200 forintot.

A fenntartásában-működésében, valamint fennmaradásában anyagilag biztosított Schola Particula (kisiskola), amely a marosvásárhelyi vártemplomnak — a szentély és a torony övezte — északkeleti szögletéhez hozzáépített traktusában működött, öt-hat osztályból állhatott, mintegy alginmázium. Volt egy főtanítója — "ludi magister"-e — rektor névvel, akit a marosvásárhelyi egyházköztség választott a gyulafehérvár-nagyeniedi, illetve kolozsvári kollégiumok végzett diákjai közül, aki aztán a jobb előmeneteli idősebb tanulókból segédtanítókat (collaborator) képezett, s velük végeztette mindazt, amire ő maga a tanításban meg az iskolai felügyeletben nem ért rá.

A vásárhelyi particula kevés fennmaradt irományanyagából csak néhány korabeli rektorának a neve ismeretes: legrégebbi adatunk Tordai Ádámról maradt fenn, aki 1569. október 10-én a váradi dispután mint a vásárhelyi iskola igazgatója volt tevékeny résztvevője a híres hitvitának; Laskai Csókás Péter (kb. 16. sz. közepe-1587) svájci, olasz-, francia- és németországi egyetemokről jöve 1580-1581-ben volt a particula rektora, majd — rövid fogarasi lelkészkedés után — ismét Itáliában és Franciaországban, 1582-ben Wittenbergben, 1584-1585-ben Genfben, utána ismét Wittenbergben folytatta tanulmányait, végül gyulafehérvári lelkészként halt meg; tudományos érdemei révén őt tekintethetjük a vásárhelyi kisiskola legkiemelkedőbb alakjának: Antonius Calepinus bergamói ágostonrendi szerzetes eredetileg csak latin nyelvű értelmező szótárát először 1502-ben Reggióban adták ki, később különböző és egyre több nyelvű értelmezéssel látták el, kiadásai több mint két évszázadon át jelentek meg, a legterjedelmesebbek a magyar értelmezéssel is ellátott tíz-, illet-

tásokban jelent meg az intézet 1883-1888 közötti, valamint 1894/1895. tanévi iskolai Értéktőiben).

Egyedül Fogarasi Mátyás, 1662-1665 közötti rektor följegyzései őriztek meg néhány adatot a particulában folyó oktatómunkáról. Rektorsága alatt a tanulók négy osztályba voltak csoportosítva: 1. Rudimenta; 2. Etymologia; 3. Syntactica és Poëtica; 4. Rhetorica, Logica és Theologia.

A schola particula első helyisége — mint említettük — a vártemplom tornya és a szentély sekrestyéje közötti hajdani ferences zárdában volt, amelyet közben az emeleti helyiségekkel együtt kastélyszerű iskolaépületé építettek ki. 1601. augusztus 10-én és 1602 júniusában Básta Erdélyt feldúló hadai a városra törve az iskola épületét is kirabolták, felgyújtották, elhamvasztott épületeket hagyva maguk után. Az 1601-ben elhunyt Baranyai Decsi Czimor Jánosnak a várostól fizetségképpen kapott — az akkori Szent Mihály utcában fekvő — telke és háza testvére, Decsi Dánielre szállott. Ezt a telket váltották meg — csere révén — az iskola számára. Ez az épület és telekrész a kollégium ma is álló legrégebbi épületrésze, mai formáját az 1802-1803. évi újjáépítése alkalmával elnyerő (az 1909-ben használatba vett főépület elkészülte óta kizárólag bentlakásul szolgáló) kétemeletes épületszárny helyén állott. Ekkor került a marosvásárhelyi kollégium mai helyére: az eredeti Decsi-féle telekkel szomszédos területek rendre-rendre sorra kerülő megvásárlása révén megnagyobbított telekre.

II. Rákóczi György (1621-1660) erdélyi fejedelem (1648-1660) felesége eredetileg katolikus volt, s csak férjhezmenetelkor, 1643-ban tért át a református vallásra. Férje halála után rekatoлизált, s fiát, I. Rákóczi Ferencet (1645-1676) — akit még apja életében (1652) fejedelemmé választottak, de 1660-ban apja életével együtt trónját is elvesztette — is áttértette a katolikus vallásra. A bigottan katolikus Báthori Zsófia a jezsuiták befolyására a Rákóczi-birtokon ádázul üldözni kezdte a protestáns prédikátorokat, majd a protestáns jobbagyságot is; 1661. október 20-án fegyveres erőket vezényelt ki a sárospataki kollégium kiűzésére. Pósházi János (1628-1686) és Buzinkai Mihály (1620 körül-1683) tanáraikkal az élen a tanulók egy része — vándorbotot véve kezébe — elindult a keserű száműzetés bizonytalanságába. Első állomáshelyük a Szabolcs megyei Kenézlő köz-

A Kollégium ősi emblémájának első - eredeti - rajza.

ve tizenegy nyelvű lyoni, genfi és bázeli kiadások; a hétnyelvű — latin, héber, görög, francia, olasz, német és spanyol — kiadás utáni, 1585-ben Lyonban napvilágot látott Calepinus már tíz nyelvet ölelt fel, a három új nyelv — sorrendben — a lengyel, a magyar és az angol volt, míg az 1590-es bázeli tizenegy nyelvű kiadás a "belga" (flamand) értelemzés beiktatásával alakult ki; a Calepinus 20-25 ezerre tehető magyar szóértelmezésének szerzője Laskai Csókás Péter (Petrus Lascovius Monedulatus) volt. A marosvásárhelyi particula rektora 1593-595. között Baranyai Decsi Czimor János (1560 körül-1601), aki a wittenbergi és páduai egyetemen tanult, s mint udvari történetíró Báthori Zsigmond tetteit örökölte meg, magyarra fordította Sallustius (Szeben, 1595), s — átdolgozva, kibővítve, részben magyar közmondásokkal helyettesítve — kiadta (Bártfa, 1598) Erasmus közmondás-gyűjteményét; így lett az első magyar közmondás-gyűjtő. A particula negyedik rektora, akiről adataink vannak, Bojthi Veres Gáspár (1595 körül-1640 után), aki tanulmányait — Bethlen Gábor költségén — Heidelbergben végezte (1617-1620), s 1620-ban tanított Vásárhelyen. A kollégium tudós történetírója, Koncz József (1829-1906) a 17. századból még 23, a 18. századból pedig öt igazgatóját sorolja fel a particulának (a reájuk vonatkozó adatok részletes ismertetésével) alapvető, adatainak gazdagságával mindmáig legértékesebb iskolatörténetében (A Marosvásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története, amely folyta-

A Bolyai utcára néző 1871-beli épület, amelyet az elemi iskolai épületrész kapcsol a főépület balszárnyához. (1895)

Bolyai Farkas egyetlen hiteles arcképe; egykori tanítványa, Szabó János krétarajza.

ség, ahonnan Pósházi a tanulók többségével Debrecenbe megy. A száműzöttek a vallásos türelem ritka példáját tanúsító Erdélybe jöttek I. Apafi Mihály (1632-1690) fejedelem (1661-1681) meghívására, aki 1672 elején a már 1664-ben Nagyenyedre költöztetett kollégium megüresedett épületében adott otthont a bujdosóknak, s ellátásuk és működésük anyagi alapjairól is gondoskodott. A menekült kollégium 1716-ig lelt otthonra Gyulafehérváron, ekkor azonban ismét bujdosásra kényszerültek; a Habsburg hatalom újja akarta építeni a várat, és Steinwille generális, császári biztos követelte a kollégium épületének és birtokainak azonnali átadását. A Zilahy Sebes András és Szathmári Paks Mihály tanárok vezette 50 tanuló gróf Teleki László fogadta be boroskrakkói udvarába. A császári generális azonban mind a Magyarigen és Tövis között fekvő Boroskrakkóban, mind Szászvároson való letelepedésüket megtiltotta. A Gyulafehérvárról 1716. március 20-án elűldözött professzorokat és tanítványaikat végül is — 1716. december 2-án — Marosvásárhely fogadja be. 1716-1717 telét ideiglenes vendégekként töltik a városban, s így telik el még egy esztendő, míg végre 1718. április 30-án hivatalosan is megtörténik a vásárhelyi kisiskola és a sárospataki főiskola egyesülése, amellyel kezdetét veszi a marosvásárhelyi kollégium virágzásának korszaka: mind a tanárok, mind a tanulók száma szaporodik, az iskolahelyiségeket kibővítik és felújítják, a taní-

tás pedig kiterjed az akkori szokásos valamennyi fokozatra.

A tanárok száma előbb három, később négy; végül hat rendes tanára lesz az új főiskolának. A tanárokat többé nem az egyházközség választja, hanem a főkonzisztórium (püspökség) jelöli ki, és a kollégium választja. Az iskola neve ezentúl már hivatalosan is *kollégium*; belügyeit a tanári kar és az előjáróság igazgatja, a főkonzisztórium felügyelete mellett. Érdekes ebben az időszakban az is, hogy a tanárok választásában a tanulóifjúság is részt vesz. 1744-ben a főkonzisztórium elrendeli a professzori fizetések pontos meghatározását.

1764-ben a *klasszika literatura* is külön professzort kap Kovásznai Tóth Sándor személyében. Előzőleg a *teológiának* és a *filozófiának* volt külön-külön professzora. 1794-ben felállítják a *juris professor-i* tanszéket is. A kollégiumi előjáróság még 1792-ben külföldi akadémiákra küldte egyik jeles növendékét, Borosnyai Lukács Jánost, hogy a természettudományokra képezze magát. Az új, *természettudományi* tanszék felállításáról 1795-ben intézkednek. Később a kollégiumi tanítást felügyelő és irányító konzisztórium belátja, hogy a régebbi gyakorlat szerint több tárgynak egy kézbe csoportosításával nem lehet elérni a kívánt eredményt, és sürgetni kezdi a professzorok számának növelését. Főleg a *mathézisre* nézve látszott ez a legszükségesebbnek, amelyet addig a filozófiaprofesszorok adtak elő. 1799-ben elvá-

lasztják a filozófiát a mathézistól: a filozófia professzora Köteles Sámuel (1770-1831), a mathézisé Csernátoni Vajda Sámuel lesz, aki 1785-től a filozófiát tanította. Csernátoni 1803-ban bekövetkezett elhalálása után a főkonzisztórium úgy határoz, hogy a kollégium a *mathézis*, a *fizika*, valamint a *kémia* oktatására külön tanszéket létesítsen, amelyet 1804. május 4-én Bolyai Farkas (1775-1856) foglal el, s tölt be 1856-ban bekövetkezett haláláig.

A tanításról, a tantárgyakról, az akkori osztálybeosztásról egy 1730 körüli jegyzék tájékoztat, amely szerint a következő osztályok voltak: 1. Logica, 2. Rhetorica, 3. Poëtica, 4. Syntactica, 5. Grammatica, 6. Rudimenta, 7. Cella [összegező, összefoglaló, az addigiakat felölelő, magába záró]. Ezen osztályokhoz járultak a 18. század vége felé: a *görög*, az *oratoria*, a *kis* és a *nagy német* osztályok. A görög osztályt az előjáróság 1801-ben összevonja a német osztállyal — *philologica classis* név alatt —; az *oratoria* a *rhetorica* osztállyal volt egybefoglalva. A német nyelvet 1732-ben kezdték tanítani, eleinte csak fakultatív tantárgyként.

A kollégium az 1769-ben Marosvásárhelyre kinevezett *litteraria commissio* által összeállított tantervet követte, 1801 elején azonban a tanári kar más tantervet készített, amely annyiban tér el az előbbtől, hogy kilenc helyett nyolc osztályt vezet be: I. Magyar classis, II. Elementaria classis, III. Classis grammatica, IV. Classis syntactica, V. Classis rhetorica, VI. Classis poëtica, VII. Classis logica, VIII. Classis philologica.

Az 1848-49-es szabadságharc eseményeit követően a tanítás 1849. december 1-én veszi ismét kezdetét, mert addig a kollégium

A Bolyai Múzeum kincseit őrző, iparművészeti értékű, 17. századi téka.

kórháznak volt lefoglalva. A tanárok közül Bolyai Farkas nyugalmába vonul, helyére 1851-ben Szász Károly nagyenyedi tanárt hívják meg, Dósa Eleket (1803-1867), a jogtudomány országos hírű professzorát és Török Jánost (1806-1854), a teológia tanárát eltiltják a tanítástól. Dósa Eleket, aki a szabadságharc idején Brassó kormánybiztosa volt, 1852. május 5-én négyévi várfogságra ítélik; Török Jánost, aki 1848 nyarán századosként részt vett az ifjúság katonai kiképzésében, 1851-ben pedig a Makk-féle összeesküvésben a székelyföldi szervezkedés főkatonai és polgári irányítójává nevezték ki, 1852. január 24-én tartóztatják le, s Nagyszebenben állítják haditörvényszék elé, amely 1853. október 11-én Horváth Károly 25 éves földbirtokossal és Gálfi Mihály 37 éves ügyvéd és szolgabíróval együtt "felségárulás" címén kötél általi halálra ítéli. Az ítéletet 1854. március 10-én hajtják végre a marosvásárhelyi Postaréten, ahol a kivégzés helyén emelt obeliszk ma is hirdeti a három székely vértanú emlékét. Török János helyére Molnár Jánost (1825-1863), a Marosvásárhelyen csak rövid ideig működő Kasza Dániel helyére Mentovich Ferencet (1819-1879) választják meg a matematikai tanszékre.

1861. július 11-én az igazgatótanács elrendeli a jogtanítás elkezdését. A jogi tanszéket ismét Dósa Elek foglalja el. 1864 májusában az erdélyi református tanárok marosvásárhelyi értekezletén négyéves jogi tanfolyam létesítésére tesznek javaslatot, hogy négy új jogtanári szék felállításával teljes jogakadémiaként működjenek. A király által is jóváhagyott javaslat nyomán az 1864/1865-ös tanévvel kezdetét veszi a marosvásárhelyi jogakadémia működése, amely 1867. február 6-án elnyeri a teljes nyilvánossági jogot, s 1870. június végéig áll fenn.

A jogakadémia megszűntével, s a kolozsvári teológia megalakulása nyomán fölöslegessé váló teológiai oktatás felszámolásával a marosvásárhelyi kollégium főiskola-jellege megszűnik, s további fennállása során (az 1948-ban bekövetkezett államosításáig) középiskolaként folytatja működését mint nyolcosztályos gimnázium, fenntartva a legrégebbi időktől kezdve kebelében létező elemi iskola négy osztályát.

Nem hagyhatjuk említés nélkül azt a — továbbgondolkotásra késztető — néhány statisztikai adatot, amelyek nemcsak a Marosvásárhelyi Reformá-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

tus Kollégium minden irányú nyitottságát, hanem nagyfokú befogadókészségét is bizonyítják minden más felekezet és nemzetiség irányában. Az iskola falain belülről számúzve volt mindenemű — felekezeti, illetve nemzetiségi — türelmetlenség és megkülönböztető bánásmód. És mindez nem előírások vagy más ilyen irányú rendelkezések kényszerítette, hanem — mind a növendékek, mind pedig a tanári kar részéről — a legtermészetesebb, belülről fakadó megnyilvánulás volt. Elégge szemléletes képet kapunk erről mindössze négy tanév statisztikai adataiból: 1939/40 1940/41 1941/42 1942/43

— református	283	413	474	473
— unitárius	19	20	26	26
— evangélikus	6	12	7	10
— római kat.	67	40	38	25
— görög kat.	-	1	4	4
— görögkeleti	-	5	6	7
— izraelita	-	20	11	9

Az 1948. évi államosítást követően a hajdani Marosvásárhelyi Református Kollégium is osztozik a többi nagy múltú felekezeti iskola felszámolását s hagyományaiknak még az emlékeztetből való kitörlését is célul kitűző iskolapolitika diktálta sorsában. A Bolyai-centenárium, valamint az iskola fennállásának 400. évfordulójának megünneplése elől kitérni képtelen politikai hatalom — mintegy szemszúrás-ként — helyet ad ugyan az ünnepélyes megemlékezésnek, de a

múltidéző emlékezések adta alkalmakat igyekeznek maximálisan kiaknázni az "új szellemű átértékelés" előtérbe helyezése s érvényesítése számára. A kormány jóváhagyja, hogy az intézet a Bolyai Farkas Középiskola nevet viselje, de azt megelőzően — Iosif Ranghet (1904—1952) halálát követően az iskola éveken keresztül kényszerül a „Iosif Ranghet Liceum” nevet viselni. A hatalom nacionalista-sovinizista politikája főleg 1958-tól kezdve válik egyre nyomasztóbban érzékelhetővé, míg nem betetőződéseként az 1960/1961-es tanévtől kezdve a kollégiumot is "vegyes", azaz román és magyar tannyelvű iskolává alakítják át. Az 1989-es események után is változatlanul érvényesül a magyar osztályok számát csökkentő tendencia (az 1992/1993-as tanévben a kollégium 52 osztályából 34 a magyar, 18 a román oktatási nyelvű). A város és a megye vezetősége magyar tagjainak követelése, valamint az iskola jog szerinti tulajdonosának, az Erdélyi Református Egyházkerületnek minden közbenjáró kísérlete, akárcsak a diákok heteken át folytatott sztrájkja vagy a könyvvél és égo gyertyával felvonuló mintegy százezer magyar fegyelmezett néma tüntetése ellenére, az új hatalom mindmáig a legcsekélyebb jelet sem tanúsítja a Marosvásárhelyi Református Kollégium eredeti státuszának visszaállítására irányuló szándéknak.

A M. Kir. „Bolyai János” Honvéd Műszaki Akadémia nevében 1941. április 3-án Csipkés Ernő ezredes és Géczy György százados megkoszorúzza névadójuk síremlékét a marosvásárhelyi református temetőben, középen Szabó József, a kollégium igazgatója. Baloldalt a Bolyai Farkas sírköve.

Egerben Mocsáry Lajos Társaság alakult

A 170 éve született Mocsáry Lajos élete, politikai pályafutása döntő szakaszát az Eger legszorosabb közelségében fekvő Andornakon, ma is álló udvarházában élte. Innen, a történelmi város "szellemi erőteréből" vívta harcait a nemzet függetlenségéért, sikkra szállt "másajkú" honfitársai, a nemzetiségek egyenjogúsága mellett is. Színmagyar kerületek képviselője után elvállalta a karánsebesi román választókerület mandátumát. Politikájával megnyerte a nemzetiségek rokonszenvét, de a szomszéd országok, sőt a kontinens némely vezető állama közéleti köreinek népünk iránti megbecsülését is.

Mindez korántsem történelmi emlék csupán. Európa elindult az egyesülés kérdőjelekkel, sőt felkiáltójelekkel is "szegélyezett" útján. Ez a sorsformáló fejlemény viszont számunkra, a kárpáti Dunatáj népei számára immár elodázhatalanná teszi — "rendezni végre közös dolgainkat". Csatlakozásunk elháríthatatlan igénye: a jelenlegitől merőben eltérő kárpát-medencei magatartásnak kell létrejönnie a kapcsolatok új, közös érdekű alapokra helyezésével. A tőlünk függetlenül kialakult integrációs érdekeltsgünk feladatait nekünk magunknak, a táj egymásra utalt népeinek kell megoldanunk, együttes erőfeszítéssel, a mind hatékonyabb baráti együttműködés révén. Bennünket, magyarokat történelmünk számos nagy tanítómesterének szava sarkall ennek vállalására, a ma már kaput döngető kérdés megoldására. József Attila "egész népünket" akarta biztatni idézett verssorával. Németh László is, midőn ezt írta: "Igazán ideje, hogy megismerjük tejtetvéreinket...". Móricz Zsigmond lelkünkre kötötte: "Az emberek és a népek közötti barátság egyetlen módja a kölcsönös megismerés." Mindeztidáig — nem csupán rajtunk múlóan — adósak maradtunk azzal, hogy e sorsfordító erőt kínáló késztetéseknek engedve hathatósan cselekedjünk. A példa és a tanítás ihletésében azonban született egy gondolat, melynek megvalósítása — más hasonló törekvésekkel együtt — szolgálhatja adósságunk törlesztését: a "Mocsáry Lajos — Népek barátsága Emlékmű" felállítását Egerben. Felirata a magyarral együtt a szomszéd népek, s a világ több más népének nyelvén is hirdeti majd, hogy ez a magyar államférfi a népek barátsága ügyének emlékeztető szószólója volt.

A sajátos célú emlékjel létrehozásának elősegítése lesz a megalakuló országos "Mocsáry Lajos Társaság" egyik feladata. A másik: Mocsáry szellemi hagyatékának elkötelezésében — hazánkban és a szomszéd népek körében — mozgalommá szélesíteni a "közeledésre és kölcsönös megbecsülésre" ösztönző törekvéseket. Ismerjük meg egymás szellemi értékeit, vegyük számba, hogy évszázadok alatt mennyi mindent végeztünk, teremtetünk közösen, mi mindent kaptunk egymástól, s kutassuk, mi mindennel gazdagíthatnánk továbbra is egymás életét. A rokon eszemeiségű intézményekkel, társadalmi szervezetekkel, sajtóorgánumokkal, s barátainkkal összefogva a gondolatközlés és kapcsolatteremtés minél több lehetőségét felhasználva munkálkodjunk azon, hogy a táj népeinek egymásról alkotott képe a valósághoz igazodjék.

Közéletünk, szellemi életünk jelesei közül számosan kinyilvánították ügyünket támogató készségüket. A nagyobb lendületű szervezés kezdeteként, mintegy zászlóbontásul, Egerben tudományos konferenciát rendezünk a népek barátsága gondolatának jegyében, kiemelkedő hazai és határon túli magyar, valamint szomszéd népi tudósok, közéleti személyiségek felkérésével. Megkezdjük Mocsáry Lajos történelmi alakjának, életművének s az ő szellemében tevékenykedni kívánó Társaság célkitűzésének szélesebb körű ismertetését.

Mocsáry Lajos politikai életműve megkülönböztetett tiszteletre méltó része nemzetünk 1100 éves történelmének. Az ő nemzetiségek iránti nemes tágszívúsága modern kori példája a magyarság más népekkel szembeni magatartásának.

**Ideiglenes Szervezőbizottság
DENKE GERGELY**

KÓDEX—

Nos, azok a szerzők, akiket megijeszt a nemzet — általában a nemzet, különösen pedig a német nemzet —, átgondoltak néhány dolgot ezzel kapcsolatban. Ők a nemzetet nem csupán elavultnak, hanem fenyegetőnek is tartják. Azt gondolják, hogy a nemzet befelé és kifelé is egyaránt inhumánus, ezért olyan megoldások után kutatnak, amelyekkel ezt ellensúlyozhatnák. A sokat vitatott téma újra időszerű lett az európai szabadság és a német egység éveiben.

Eddig úgy beszéltem a nemzetről és a nemzetállamról, mintha a kettő ugyanaz volna. Ez nem így van. Az Egyesült Királyság nemzetállam, pedig három, ha ugyan nem négy nemzetből — angolok, skótok, walesiek, (észak) írek — tevődik össze, ezeknek még saját nemzeti válogatottjaik is vannak, és úgynevezett *home internationals* rendszerben játszanak egymás ellen. Aki innen a "törzsekhez vissza" akar menni, az valódi nemzeteket keres, ahogyan nem csupán a skót nacionalisták, a baszkok és talán még a bajorok is teszik, hanem mindenekelőtt a szlovákok és a szlovének, a szorbok és szerbek, az egykori Szovjetunió számtalan nemzetiségéről egyáltalán nem is szólva.

A baloldali intellektuális körökben népszerű az ilyesfajta nacionalizmus. A *small is beautiful* kategóriájába tartozik, tehát a zöld értékek világába, melyek szemszögéből a más-képp-létezés már önmagában is jó, és a kulturális autonómia minden társadalmi struktúrát helyettesít. Török szülők gyermekeinek nem csupán tanítani kell német iskolában a török nyelvet, hanem lehetőség szerint törökül kell folynia magának az oktatásnak is. Éljen Litvánia! Besszarábia a besszaráboké! Kelet-Európa ilyesféle követelésektől hangozik, melyek időközben kissé megváltozott formában Nyugaton is megjelentek, eljutva egészen az Egyesült Államokig, amely többé már nem a népek olvasztótégelye, mióta csak kötőjel-amerikaiak vannak, hispano-amerikaiak, sino-amerikaiak.

Lech Walesa nemrégiben nem is kevés büszkeséggel fejtette ki egy konferencián, hogy Lengyelország viszonylag homogén ország. Akkor Adam Michnik dühösen a szavába vágott: "Lengyelország homogén? Ott vannak az ukránok, ott vannak a németek, és jöhetnek alig vannak már zsidók, mégis sok az antiszemita..." Ha a fogalmat szűk értelemben használjuk, a nemzet homogén. Ugyanolyan emberek, ugyanaz a nyelvük, ugyanaz a vallásuk, ugyanaz a kultúrájuk. A nemzetállam viszont semmilyen értelemben nem lehet homogén. Alkotmányos lényege szerint a jogokat úgy definiálja, hogy azok minden polgárra érvényesek legyenek, nem sértve a polgárok nyelvi, vallási, kulturális és egyéb sajátosságait. Éppen a belső sokszínűsége miatt képes a nemzetállam alkotmányba foglalni a polgárjogok összességét, tehát az állampolgárság alapstátusával összefüggő jogigényeket.

Vannak kivételek, tehát meglehetősen homogén nemzetállamok. Svédország ilyen, ennek összes előnyével és hátrulatójával. Amikor Palme miniszterelnököt meggyilkolták, minden pillantás szinte automatikusan a stockholmi kurd menekültekre és más idegen kisebbségekre esett. Japán is homogén, vagy legalábbis annak tartja magát, ám erről a Japánban élő fülöp-szigetiek és koreaiak minden bizonnyal tudnának mesélni. A sokféleség a liberális közösség minőségét mutatja. Megkívánja az intézményrendszer szilárd megalapozását, egyszersmind a kulturális sajátosságok gyakorlati tiszteletét. A vallásgyakorlás szabadsága minden felekezetre érvényes, még azokra is, akik nem kívánják gyakorolni vallásukat. A törököknek a német iskolában németül kell beszélni és németül kell őket tanítani, de kulturális csoportjuk önálló léte védelmet és támogatást érdemel. Ennyiben előrelépés a nemzetállam, kivezet a törzsi létből.

RALF DAHRENDORF: *A nemzet dolga* (részlet)

—INDEX

ÚJ LEMEZEIMET HALLGATOM 95

Vezényel — GULYÁS GYÖRGY

1979-ben Békéstarhoson találkoztam először személyesen Gulyás Györggyel, a legendás zenepedagógussal, karnaggyal, a magyar zenei élet lelkes apostolával. Személyében mindez együtt volt. Tudott — ha kellett — szigorú tanár lenni. Tudott *ekszztatikus* átlendülni a kórus élén abba a túlnani világba, ahonnan a zene származik. És tudott megnyerően felszabadultnak lenni, lebilincselően barátságosnak, tudott embereket megnyerni a zene ügyének. Néha mindezt pillanatokon belül meg tudta "csinálni", ha kellett, ha muszáj volt. Ott, Békéstarhoson, ahol igazán otthon érezte magát, ragyogó emberi és zenei tulajdonságait, tehetségét káprázatos módon tudta megcsillantani bámuló szemeink előtt. A pusztában, egy elhagyott épületben megalkotta a háború utáni magyar zeneoktatás máig egyedülálló zenei intézményét. Ezt nevezhetjük akárminek: zenei kollégiumnak, zeneiskola-modellnek, a zeneoktatás fellegvárának. Lényegében sziget volt, boldogságsziget sok kiváló későbbi muzsikusszá, LÉLEKMENTÉS VOLT, FELTÁMADÁS. Ezt éreztük meg mi is, akik először szívtuk be a hely levegőjét, zenei múltjának sok év után is ott vibráló, ható elektromos szikráit. Akkor már TÖRTÉNELEM volt mindaz a hősiesség helytállás, küzdelem, amely létrehozta és éveken át élte ezt a zenei, pedagógiai, emberi csodát.

Gulyás György akkor már újabb zenei állomásáról érkezett a békéstarhosi emlékező ünnepélyre. Debrecenből jött, az akkor már világhírű Kodály Kórusral. A *Psalmus Hungaricus* énekelték vezényletével. Ez volt első, igazán nagy élményem, valódi találkozásom Kodály remekével. Ott, a békéstarhosi iskola kis hangversenytermében jött hozzám (hozzánk) emberközébe Kodály zenéjének, eszmeiségének mérhetetlen nagysága. Majd húsz év távolából is érzem ezeknek a napoknak, az akkor és ott megismert embereknek, muzsikuskoknak legendát teremtő, modellt alkotó szellemiségének sugárzó, jótékony melegét.

Vezényel
Gulyás György

Azután 1992-ben láttam utoljára Gulyás Györgyöt: a XV. Bartók-Versenyt nyitotta meg. Kodályra emlékezett, a megtett útra és lelkesült szavakkal biztatta a jövőt illetően. Akkor még nem tudtuk, hogy sokan közülünk utoljára találkoztunk vele. Életműve majdnem készen állt. Utolsó nagy alkotása, a debreceni Zeneművészeti Főiskola, már jelentős intézménye volt a magyar kultúrának. Csak keveseknek adatik meg, hogy másképpen hagyják a világot, mint amilyenek az azt jövetelükkel találták. Gulyás György ezen kevesek közé tartozott. És most kezemben tartom a Debreceni Kodály Kórus DKK — 01 jelzésű CD lemezét, 1995-ben jelent meg. Ez lenne tehát a harmadik találkozásom Gulyás Györggyel. Csupa Kodály mű csendül fel a közel egy órás műsorban, a Magyar Rádió és a Hungaroton Classic Kft felvételeiből válogatva. A volt tanítvány, a későbbi barát szép szavai vezetik be a hallgatót e zene világába: "Legendás hírét hirdesse, érzékeltesse, jelenítse meg a CD-lemez válogatása, — mert Őt »csak« szavakkal ifjezni lehetetlen... Gulyás György élete, működése, vezénylese annyira »sajátja«, hogy senkivel össze nem tevéstethető! Fogadják szeretettel a »hangzó-élményt«, engedve üzenetének! Budapest, 1995. május, Szokolay Sándor"

A lemeztől a *Hegyi éjszakák I-IV* grandiózus női ciklusa mellett a nagy Kodály-vegyeskarokból az *Este*, az *Akik mindig elkésnek*, a *Székely keserve*, az *Öregek*, az *Esti dal* és Sík Sándor *Te Deum* szól, az *Ének Szent István királyhoz*, a 121. genfi zsoltár és a *Sírató ének* nagyszabású bevezetésével.

A lemeztől felhangzó zene eladói világát a vezénylő karmester szavaival jellemezhetjük a legtalálékosabban: "... meg kellett annak idején fogalmazni az énekkar számára, majd megfogalmaztatni hanggal, kifejezéssel, simogatva kézzel vagy toporzékolva lábbal (a próbákban). Csakis a csúcspontok kedvéért ismételtetni. Intonációért szinte sosem kellett. És ha sikerült, akkor jelent meg az énekkar szemében a szikra, »arcán a mosoly: megszépültek, derűsebb lett a terem is. Volt úgy, hogy ilyenkor gyorsan abbahagytam a próbát! Ite missa est! Most ezzel a szépséggel menjetelek haza!..." A lemez ezt a szépséget, derűt, simogatást, a lélek szikráját hozza el mindenki számára.

TERÉNYI EDE

HOL-

A Nagyvárad Állami Színház Szigligeti Társulatának 1996-1997-es műsorterve: Heltai Jenő *A tündérlaki lányok* (színjáték — Rendező: Tasnádi Márton, Budapest); William Shakespeare *A makrancos hölgy* (vígjáték — Rendező: Magács László, Budapest); Friedrich Schiller *Stuart Mária* (dráma — Rendező: Kerényi Imre, Budapest); Anthony Marriott — Alistair Fott *Csak semmi szexet, kérem, angolok vagyunk* (bohózat — Rendező: Barbinek Péter, Budapest); Joseph Stein — Jerry Bock — Sheldon Harnick *Hegedűs a háztetőn* (musical — Rendező: Russell Boyce, Glasgow). A fenti műsorterven kívül a társulat színpadra állít még egy zenés, vidám, szórakoztató szilveszteri műsort, valamint néhány stúdióelőadást.

A Jelenkor Kiadó 1996-os könyvei: Walter Abish *Német ez még?* (szerkesztette Weber Kata); Herta Krecsmáry *Mert én német vagyok*; Bacso Béla *A szó árnyéka. Paul Celan költészetéről* (szerkesztette Nagy Boglárka); Evandro Agazzi *A jó, a rossz és a tudomány* (szerkesztette Nagy Boglárka); Kukorelly Endre *Kedvenxc* (szerkesztette Náadori Li-

dia); Parti Nagy Lajos *Ibusár mauzóleum* (színművek, szerkesztette Weber Katalin); *Arkánium 12* (Bakucz József, Bali Brigitta, Baránszky László, Horváth Elemér és Mattei Visniec versei, valamint Haklik Norbert és Vitéz György prózai írásai és Kemenes Géfin László tanulmánya a testi szerelmet témájává tevő magyar regény hiányáról); Csiki László *Lépések, kopogások* (versek, szerkesztette Koszta Gabriella); Kovács András Ferenc *Jack Cole daloskönyve* (versek, szerkesztette Koszta Gabriella); *Határjárás* (A hamburgi ROSPO Verlaggal közös kiadásban megjelenő, az idei Frankfurter Könyvvásáron bemutatott kétnyelvű antológia Mirko Bonné, Darvasi László, Joachim Helfer, Kukorelly Endre, Márton László és Barbara Strohschein műveit tartalmazza. A szövegek eredetiben és német, illetve magyar fordításban olvashatók.) Závada Pál *Mielőtt elsötétül* (regény, szerkesztette Nagy Boglárka).

A Forrás szeptemberi számában olvashatók egyebek mellett Lászlóffy Aladár *11. nap és a nyolcadik*, László Noémi *Hold, Stigma és Fekete Vince Andai*, *Epilógus*, *Meta-morfózis*, *Matt* című versei. A *transzközép keresés lírikusai* cím alatt Fried István elemzi László Noémi *Nonó*, Fekete Vince *Parázs-könyve*, Sántha Attila *Münchhausen báró csodálatos versei* és Orbán János Dénes *Hümériáda* című kötetét. A számban Székér Endre búcsúzik Balogh Edgártól.

Az Erdélyi Napló 38. számából kiemel-nők Tökés László püspök Horn Gyulához intézett nyílt levelét. *Állásfoglalás a román-magyar alapszerződés ügyében* címmel Borbély Imre, az *Interconfessio Társaság* elnöke jegyezte, Gazda Árpád pedig *A hatalomátmentés dokumentuma* cím alatt beszélget Borbély Imrével. Az *autonómia nem mánia, hanem korszellem* címmel Duray Miklós értekezik a címben jelzett témáról, Tófalvi Zoltán pedig Pálfi Géza székelyudvarhelyi római katolikus lelkész vártanúságáról emlékezik meg. A *földrész hidegebb felén* cím alatt Kisgyörgy Réka méltatja Sántha Attila *Münchhausen báró csodálatos versei* című könyvét.

-MI

Darubúcsú

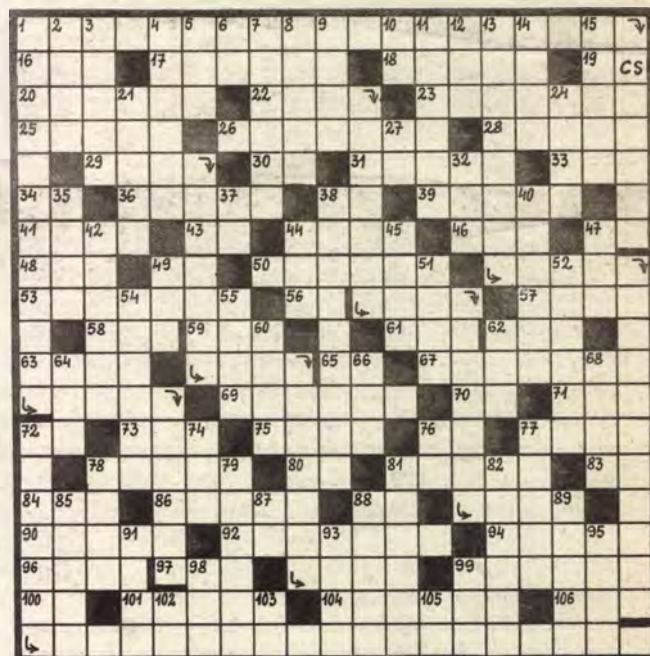
Erdélyi József verséből idézünk: "Ha jön, ha megy ezen a tájon, / Költőz útja megszakad..." — folytatása a vízszintes 22., 29., függőleges 13., 1., vízszintes 1. és függőleges 72. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet ötödik sora (zárt betűk: T, E, A, I, A). 16. Járom. 17. Az öreg király Tamási Áron Ördögölő Józsiás című mesejátékában. 18. Pápai főveg. 19. Kisebb fiútestvér. 20. Ilyenné akarta tenni Petőfi és Arany a költészetet. 22. Az idézet első sora (zárt betűk: E, V, S, A). 23. Hang rezegetése. 25. Vajon kábitószet? 26. Gondoljátok. 28. Vissza: gyilkos szer. 29. Az idézet második sora (zárt betűk: E, D, D, A). 30. Kicsinyítő képző. 31. Törösvári. 33. Nos kevert betűi. 34. A holland gépkocsik nemzetközi betűjele. 36. Lengő ikerszava. 38. Vanádium és oxigén vegyjele. 39. Gyors támadás. 41. Magyarországi folkegyüttes. 43. Menni, angolul. 44. A beszéd legkisebb egysége. 46. Deli ..., hős a Szigeti veszedelemben. 47. A, A, A. 48. ZAU. 49. Elem! 50. Folyadékban tisztítottak. 53. Zenei jelzés: bensőséggel (DD=D). 56. Idegen helyeslés. 57. Tud, franciául. 58. Rovarirtó szer. 59. Norvég és marokkói gépjárművek nemzetközi betűjele. 61. Elrakó egynemű hangzói. 62. Becézett női név. 63. Amerikai teniszező (Arthur). 65. Sőhaj. 67. Kanadai város az Ontario-tó mellett. 69. Üdül. 70. Csendes séta! 71. Tellúr és szén vegyjele. 72. Sporteszköz. 73. Napszak. 75. Nagy tó Kazahsztánban. 76. Skálahang. 77. Budai nyomdász volt, ő nyomtatott először magyar nyelven (András). 78. Apáczai ... János. 80. Közlekedünk rajta. 81. Rozmár, románul. 83. Morze-hang. 84. Idegen női név. 86. Vissza: leszállók, románul. 88. Így kezdődik a magyar ábécé. 90. Vajon a házánál? 92. Szállítóeszköz bányában, névelővel. 94. Welles amerikai filmszínész személyneve. 96. Visz-

sza: képes volt valamire. 97. Ilyen cső a mikroszkóp. 98. Képtáráról híres város Németországban. 99. Határtalanul csúf! 101. Megfontolt, okos ember. 103. Bizonyos ideje, kettőzve. 105. AAK.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet negyedik sora (zárt betűk: E, B, D, Ü). 2. Kilátásba helyez. 3. Huszonnégy órák. 4. Eldöngölt vala. 5. Középen aláér! 6. 995 Augustus korában. 7. Zuhanjón a harmadik személy. 8. Pereme. 9. Becézett Zakariás. 10. A múlt idő jele. 11. Irodai alkalmazott. 12. ... avion, légi postával. 13. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: R, I, M, R). 14. Keretek, románul. 15. Borulás. 21. Nyelvtani fogalom. 24. Hegycsúcs. 27. Kicsinyke folyóvíz. 32. Őszi hónap rövidítése. 35. Alányújt. 37. Japán táblajáték. 38. Határozottságot tükröző jellemvonás. 40. Hazai női harisnyanadrág védjegye. 42. Hindu istenség. 44. Prémis víziállat. 45. A Korunk és az Utunk főszerkesztője volt (Gábor). 47. Vonatkozó névmás. 49. Magyarországi könnyűzene együttes betűjele. 51. Igényelt. 52. Szent, franciául — nőnemben. 54. Feudalizmus kori fenytődeszköz, névelővel. 55. Nomen est ... 60. Édesszülő. 62. Kárt okoz. 64. Csak félig élőd! 66. Vízben él. 68. Fizikai fogalom. 72. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: Z, I, N, A, E, G). 74. TRO. 76. Csödör. 77. Le ..., francia kikötő a Szajna torkolatánál. 78. Város Kolumbiában a Csendes-óceán partján. 81. Híres lovagrend volt a középkorban, ma főleg szerszolgáltatásról ismert. 82. Hintet. 85. Mikszáth Kálmán Pongrácz Istványa is ez volt. 87. Oxigén és szén vegyjele. 88. Valaminek a szintjénél lennebb. 89. Gyümölcsöt szárítással tartósít. 91. Népszerű svéd könnyűzene együttes. 93. Pontozás a cselgáncsban. 95. Vajon lírai költemény? 98. OLB. 99. Hangtalanul odatűz! 102. Személyes névmás. 103. Azonos mássalhangzók. 105. Csont latinul.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 18. számában közölt, A többi néma csend című rejtély megfejtése: Szeptember volt, évadja szép mulásnak./A férfi, aki költő, állt merőn./Karját keresztezte fonta, mint a bánat/S végignézett a szőlős hegytetőn.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LASZLOFFY ALADAR: világkultúra
SZŐCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MOZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes hirdetés: NAGY MARIA: nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍROK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288